

JOH. AAVIK

-line ja -lik lõpulised omadussõnad

Katse -lik -line korralagedust korraldada

JOH. AAVIK

-line ja -lik lõpulised omadussõnad

Katse -lik -line korralagedust korraldada

Дозволено военною цензурою. — Юрьевъ, 18-го декабря 1914 г.

Sf. 17445 a

Riigiraamatukogu

№ 56936

I. Praegune lik-line korralagedus.

Et -line ja -lik lõppude poolest meie keeles suur korratus ja ebasihikindlus valitseb, seda on vist igaüks märganud, kel vähegi on tähelepanekut niisuguste nähtuste kohta. Mitmed sõnad esinevad kord -line, kord -lik-lõpu-listena, ilma et tähenduses vähematki vahet oleks märgata. Et seda konstateerida, ei tarvitse muud kui mis tahes ajalehe number kätte võtta ja läbi silmitseda.

Enne kui asja harutamisele asuda, lasen selle ebajärjekindluse valgustamiseks ja tõenduseks mõned omad sellekohased ülestähendused järgneda, mis lugedes olen teinud. Kõige pealt meie kolmest päevalehest (antud numbrid on kõik 1912. aasta käigust). „Päevaleht“: seaduslike 213 — seaduslikes 214; sõbralikult 211 — sõbralised 211; kohalikud 211 — kohalisele 211; kiriklikka 215 — kiriklist 215; mõistatusline lugu — 216 — mõistatuslik lugu 216; isiklike 218 — isiklisi 216; täielik 215 — täieline; rahulikult 221 — rahulisel 221; kunstlik 223 — kunstlist 223; tõenäolik 218 — tõenäolist 219; vabatahtlikud 225 — vabatahtlistest 200.

„Tallinna Teataja“: müstilisest 291 — müstilikku 291; ametliselt 297 — ametlikult 297; dramatilik 296 — dramatilise 296; eeskujulist 296 — eeskujulikult 291.

„Postimees“: tarviliste 213 — tarvilike 213; naeruväärilised 213 — naeruväärilikuks 214; isiklike 213 — isikliku 213; teaduslikel 217 — seaduslike 213; täieliselt 213 — täieliku 213; klassikaliku 189 — tehnikaline 214.

Niisugused ebajärjekindlad vormid esinevad vahel samas kirjutuses, paar rida vahet. Kuid üleüldse on ajalehtedes seesugune korralagedus -lik ja -line poolest arusaadav ja vabandatav: sinna kirjutavad mitmed kümned isikud ja töö rutulisuse tõttu ei ole toimetustel mitte võimalik käsi-

kirjades küllalt üksikasjalisi keelelisi parandusi teha, seda enam kui, nagu käesolevas küsimuses, toimetusel endalgi mingi kindlaid põhjused ega reeglid ei ole välja kujunenud.

Juba enam paneb see järjekindlusetus imestama niisugustes väljaannetes, kus toimetuse redaktsionil enam võimalust oli end avaldada, kus see oleks pidanud end avaldama. Näit. „Noor-Eesti“ Albumis III: poliitilisi 140 — poliitilikka 140; majanduslistes 151 — majanduslikud 129; tendentsiliseks 121 — tendentsiliku 122; filosoofilise 155 — filosoofilikku 122; revolutsionilistest 151 — revolutsionilikkude 154 jne.

Koguni üksikuis raamatuis esineb sama nähtus, nii näituseks 1912 aastal ilmunud M. Kampmanni „Eesti kirjanduselo peajooned“: kehaline 11 — kehalikud 31; iseäralist 22 — iseäralik 21; eepilik-lüürilik 43 — eepilisi-lüürilisi 43; rahvuslisest 79 — rahvusliku 224; moralilisi 32 — moralilikult 222; filosofialist 131 — filosofialik 282 jne.

Neid ebajärjekindlusi esile tuues ei mõtle me nende autoritele seega vähematki etteheidet keele vea pärast teha, sest niisuguseid „vigu“ leiduks iga Eesti keeli kirjutaja tekstist ja neid võiks samuti ka allakirjutanu lehekülgedelt välja otsida. See on üleüldine anarhia, mida me kõik siamaani oleme põdenud ja millest me praegugi veel vabad ei ole.

Küsimus on nüüd ses, kas seda korralagedust, seda segadust -lik ja -line tarvitamises edasi sallida? Kas on sest keelele kuidagi märgatavat kahju või on see halbust seda võrd tähtsusetu, et tarbetu jõukulutus oleks selle kõrvaldamiseks abinõusid otsida? Kas vahest seepärast ei oleks kõige mõistlikum lasta asjad nii olla, nagu nad kord on, neile vabadust andes oma pead kujuneda, kunni nad ise, palja tarvituse tõttu, reeglikorraliseks kuluvad?

Muidugi, mis lihtsasse arusaamisesse puutub, siis ei ole sellele mõlema vormi läbisegi tarvitamine vähematki takistuseks: nii hästi „rahvuslik“ kui „rahvusline“ on meile ühesuguselt arusaadav. Keele arusaadavuse seisukohalt ei tarvitseks me seepärast mitte nii väga ebajärjekindlusi kõrvaldada ega üleüldse mitmete grammatiliste nähtuste korraldamiseks ja reeglistamiseks tööd teha. Mõjuvam on siin üks teine vaatekoht ja põhjused, nimelt keele täpiseuse (pretsisiooni) ja ilu oma. Grammatiliselt korraldatud ja kõigis oma üksikasjus, detailides kindlaks kujunenud keel teeb ka stiililiselt palju peenema ja kultuurilisema mulje kui idioom, mille õigekeelsus

alles on arenemata ja ebamäärane. Nii mõjub see korralgedus, mis meil -line ja -lik poolest valitseb, ka meie stiili tunde peale halvasti; see segadus äritab, irriteerib. Päälegi peaks meil otse häbi olema sarnasest korraldamatusest¹⁾, sest see annaks igale võõrale meie keelest, kes seda hakkaks õppima, aime kui harimata keelest, mis isegi nii lihtsais, elementarsis asjus veel ei ole kindlaks kujunenud. Järjelikult on vajadus grammatikat lik ja line poolest korraldada, ära määrata, reeglistada, üks hädalisemaist meie õigekeelsuse arendamises. See tuleks viibimata ette võtta ja läbi viia. Teadlikkus kiirendaks siin loomulikku arenemist.

Kahjuks aga on see küsimus niisama raske kui hädaline ära otsustada. Ta on minu meelest üks keerulisematest meie praeguses õigekeelsuse liikumises. Me seisame ta kui Jaanuse ees, kes kahte nägu näitab; me oleme kui teelahkmel, kus me ei tea, kuhu parem oleks pöörduda, sest põhjused poolt ja vastu näivad nii mõnegi punkti otsustamises üheraskused olevat. Ometi katsume teha, mis võimalik. Kuigi me veel ei jaks kõigis punktides lõplikku otsust teha, siis vähemalt läheb vahest meil õnneks mõnda üksikut külge selles küsimuses valgustada ja ära määrata ning mõnd üksikut reeglit kindlamalt üles seada, mis kirjanikkudele võiks mingisuguseks juhtnööriks olla.

II. Korraldamise katsed.

Et -line ja -lik küsimus huvitav ja tähtis on ja et selles valitsev segadus omane on tähelepanekut äratama, näitab see asjaolu, et sama küsimust ka teiste poolt varemini on avalikult käsitletud. Nii ilmus a. 1912 selle üle Dr. J. Hurti sulest pikem kirjutus Üliõpilaste Seltsi Albumis VII (lk. 87—133) pealkirjaga „Eesti sõnadest -line lõpuga“, mis pärast ka eriraamatuna välja anti. Hiljemini on sama aine üle Ansomardi sõna võtnud omas kirjutuses „-line lõpuga sõnad“ („Eesti Kirjandus, a. 1909, lk. 373—378), kus ta Hurti teooriaid arvustab ja omalt poolt uued põhjused ning reeglid üles seab. Kummagi kirjutuses esile toodud reeglid ja vaateid saame allpool nimetama ja harutama. Siin aga tähendame selle huvitava ja tähelepanitava nähtuse päale, et praktilise keele pruugi peale kummagi kirjutusel suuremat mõju ei olnud, nii et nende esitatud

1) Kirjutatan tahtlikult ja põhjusemõtteliselt „korraldamatus, liikumatus, järeleandmatus, kannatamatus“, sest et rõhk eelviimsel silbil; sellevastu „arusaamatus, loomatus“, sest et -us rõhuline.

nõuded praegu valitsevale tarvitusele sugugi ei vasta, või ainult õige vähesel määral. Osalt tõendab see küsimuse raskust, kuid suurelt osalt seletub see ka sellega, et nimetatud keeleteadlased ei ole küllalt valitseva kirjakeele praktikast tähele pannud, kus just mõlemad lõpud nii keeruliseks ja anarhiliseks on kujunenud, vaid liig väga rahvamurdeid silmas peavad ja selle põhjal teoretiseerivad; iseäranis tuleb seda Dr. Hurti kohta ütelda, kes oma näitused peamiselt rahvalauludest toob ja uemast kirjakeelt sellepöolest vähe tähele paneb, kuna just selles esinevad mitmesugused liik- ja line-sõnad nii väga läbiharutust ja korraldust oleksid kaevanud. Sest rahvakeel tarvitab palju vähem sellelõpuliselt sõnu; alles kirjakeeles on viimasil aastail nende tarvitust silmanähtavalt laienenud. Seepärast püüame meie käesolevas kirjutuses peamiselt valitseva kirjakeele kalduvusi ja tarbeid -lik ja -line asjus uurimisele võtta.

III. line-sõnade liigid.

Mis otsustamise paiguti nii üldraskeks teeb, on peamiselt see, et praeguses kirjakeeles mõlemal lõpul enamates juhtumistes mingisugust tähenduslikku vahet ei ole. Liite -line piirkond ja tarvitust on küll laiem kui -lik lõpu oma. Pangem seda esiti tähele. Hurt loetleb tervega kuus -line liiki; -line tähendab: 1) juures viibimist, näit. rinnaline (laps), rannaline, kirikuline; 2) omandamist, küljes olemist, näit. emaline (kel ema on), silmiline (kel silmad on), sukeline (kel sukad on); 3) mõõtu ja määra: kopikaline, toobiline, tuhandeline; 4) omadust ehk iseloomu: sõbraline, s. o. sõbra loomuline, paganaline, suusõnaline; 5) olu ehk järke: varjuline (kes varjul on), silmapilguline (mis silmapilgul sünnib); 6) algsõna vähendamist: nooreline, s. o. vähe noor, noore võitu.

Praktilise õigekeelsuse seisukohalt huvitavad meid neist kuuest liigist ainult 2., 3., 4. ja 5-es, sest et nagu Ansomardigi juba tähendab, viimane, 6-es, Tallinna ja seega ka kirjakeeles peaaegu tundmata on ja esimene ainult line-lõpuliselt nimisõnu sisaldab (rannaline, kirikuline), mis küsimusesse ei puutu, kuna meil ainult adjektiividega tegu on. Teise ja kolmanda liigi võib üheks tõmmata, nagu allpool näitame, ja samuti ka 4-nda ja 5-nda, mis, nagu Hurt ise tähendab, üksteisele lähedal on ja üksteisesse tungivad, sest sõna, mis esialgu ainult seis- ehk olukorda märgitsetes (seega 5-ndast liigist oli, näit. leinaline, hädaline, s. o. leinas, hädas

olev), hakkab viimati ka üleüldist omadust tähendama. Nii saame Hurti kuuest liigist ainult kaks, mis meie uurimise objektiks on. Nende juure vaja veel üks kolmas lisada, mille Hurt on äramääramata ja pretsiseerimata jätnud, nähtavasti sellepärast, et rahva- ja osalt ka tolleaegne kirjakeel seks vähe sellekohaseid sõnu pakkus. Need on niisugused line-sõnad, mis omandamist, mingist liigist olemist, millegi kohta käimist tähendavad; nende asemel võib iga kord genetiivi ütelda: „kutseline haridus“ see on niisama palju kui „kutseharidus“ (sõnu kokku kirjutades, sest et nad nagu ühe aime moodustavad, nagu Ansomardigi tähendab). Samuti: rahaline seisukord, s. o. „seisukord raha poolest, rahaseisukord“; rahalised olud (= rahaolud), kehaline iludus, s. o. iludus, mis kehal on, kehailudus, iludus keha poolest; keeleline küsimus (= keeleküsimus), stiililine konarus (= stiilikonarus), hingelised võimed (= hingevõimed).

Iseäranis avaldab uuem kirjakeelne stiil kalduvust niisuguste adjektiivide moodustamiseks; rahva- ja varem kirjakeel tunneb neid vähem, nende asemel tarvitati ja tarvitatakse genetiivi. Nüüd aga on tungi märgata genetiivi funktsiooni adjektiivile anda, ja nii on viimsel ajal hulk niisuguseid adjektiive ilmunud nagu: ühiseluline (nähtus), rahvusline (võitlus), kunstiline (väärtus), klassiline (võitlus), teenistusline (kohus), usu-line (komme), tõuline (omadus) jne. Muu seas näib neid Wilde armastavat: riideline kate (Kuival 101), ihulised hädaohud, teenistusline otstarve (Noor-Eesti III 97), naisterahvalised tutvused (Lunastus 100), kasvuline kaunidus (ib. 138).

Ja üleüldse avaldab raamatustiil igas keeles kalduvust genetiiviste atribuutide asemel adjektiivseid tarvitada. Ma ei leia ses midagi kahjulikku ega põlatavat, koguni vastupidi: adjektiivne atribuut on sagedasti nagu pretsiisim, täpiseim ning stiililiselt kasulikum ja suursugusem. Nii näib mulle „hingelised võimed“ peenem, teatavas mõttes kulturalisem ütetus olevat, kui „hingevõimed“. Pealegi on adjektiivil see omadus, et ta atribuudi tähendust laiendab, seda üleüldisemalt, abstraktimalt käsitab, nagu enam lahus asjast ja sõnast, kust ta on tuletatud.

Sagedasti aga kaotab seesugune adjektiiv oma lihtsa kuuluvust (Gehörigkeit) tähendava iseloomu ära ja hakkab selle omadust märgitsema, mis tüvesõnaga nimetatud asjal on või mis seda meelega tuletab. Nii näit. lauses „maitseisin ta hingelist viulimängu“ ei või adjektiiv

(„hingelist“) asemele enam genetivi („hinge“) panna, sest et siin „hingeline“ mitte enam ei tähenda, et miski on hingel, hinge juures või küljes või ta omandus, vaid et see midagi hinge taolist on, teda või ta omadusi meele tuletab. Ja nõnda võib ta täiesti iseseisvaks, mingit omadust tähendavaks sõnaks saada, mis meie teadvuses enam ei tarvitse algsõnaga otsekoohes ühenduses olla, näit. „see teguviis ei ole sugugi inimline“ (s. o. mõistlik, hea).

Hurt'i esimest liiki, mis substantiivid on (kirikuline, päviline), ja ka viimist liiki, mille sõnad liig haruldased, kõrvale jättes võime siis kõik line-lõpulised adjektiivid kolme liiki jagada, küsimuse järele, millele see sõna vastab, mida line-adjektiiv atribuudina määrab.

1. Mis tal on? : peal on sarved — sarveline ehk sarviline pää; samuti: peal on anded — andeline pea: majal on korsten — korstnaline maja; laeval on mast (mastid) — mastiline laev; pildil on värvid — värviline pilt. Adjektiivide asemel tarvitatakse küll harilikumalt substantiivi kaasaütlevat: korstnaga maja, mastiga laev. Kuid adjektiivne konstruktsioon on siis üsna omane ja sagedasti tarvitatav, nii pea kui seda sõna mingi teine adjektiiv ehk arvusõna lähemalt määrab: kahe korstnaga maja — kahekorstnaline maja, kolme mastiga laev — kolmemastiline laev; samuti veel enam: (kõrge andega) kõrgeandeline inimene, (pikkade sõrmedega) pikasõrmeline käsi, (mustade juustega) mustajuukseline neiu; (kolme silbiga) kolmesilbiline sõna. Niisugusel korral tundub igatahes adjektiiv ilusam ja elegandim olevat kui substantiivi kaasus. Oleks seepärast soovitatav, et neid adjektiive — mida nimetan Hurt'i eeskujul *adjectiva adhaerentiae* (s. o. küljes olemise omadussõnad) — hakataks meie stiilis suuremal määral tarvitama kui enne.

Kuid üleüldist küsimust „mis tal on“ võib kitsendada ja pretsiseerida ja küsida: mida ta sisaldab, mitu tal on, mis ta väärt on, ja nii saame mõõdetähendavad line-sõnad (Hurt'i -line *capacitatis*): vakaline kott (selle asemel, öeldakse küll harilikult „vakane“) kolmerublaline raha (-line *pretii*, hinda tähendav -line), lapseline pere, haruline puu, (line *copiae*, rohkust tähendav -line).

2. Mille (kelle) ta on? : pää on inimese — inimline (inimlik) pea („seda ei või inimline pea ära mõista“); selle asemel on küll harilikult genetiv „ini-

mese pea“. Kuid adjektiiv on võimalik, kui ta, nagu öeldud, seda oma-olemist üleüldisemalt, abstraktimalt tähendab.

Seda küsimust võib laialisemalt asetada: mille kohta ta käib, mis liigist ta on?; näit.: mis liiki haridus? — kutseline haridus; mis kohta käiv küsimus? — rahvusline küsimus; samuti stiililine peenus¹⁾, kunstiline külg, kultuuriline ülesanne, muusikaline haridus, ühiselulised vormid, filosoofiline kirjanudus, matemaatilised uurimised, varanduseline seisukord.

Niisuguste sõnade kohta tarvitaksin grammatilist terminust -line *possessivum et categoriae* (omastamist ja liiki tähendav -line). Ja just viimases, liigilises mõttes esinevad need sõnad kõige sagedamini.

3. Mis ta on, mis laadi, mis moodi, mis omadusega ta on?: mureline pea, sõbralised silmad, vaenulised väed, suureline inimene, rutuline töö, kõrvaline töö, iseäraline nähtus, tarviline asi, tormiline koosolek, kõrvaline asi jne.; neid nimetame -line *qualitatis*, s. o. omadust, laadi tähendav -line.

Tähelepanev on siin see asjaolu, et mitmed algupäraselt teise liigi sõnad (-line *possessivum et categoriae*) oma tähenduse poolest kolmandaliigiliseks võivad areneda: sõna, mis esiti ainult liigist olemist, kategooriat tähendab, hakkab ka laadi, omadust tähendama. See tuleb sest, et liik sagedasti ka omaduse ühes toob ja ära määrab, kus juures seda omadust abstraktselt, asjast endast, kuhu kuulub, lahus vaadatakse. Nii ei ole „teadusline meetod“ mitte üksi „teaduse meetod“, s. o. meetod, mida mingis teaduses tarvitatakse, vaid üleüldse meetod, mil teaduse meetodile omane laad ja iseloom. Samuti järgmistes ühendustes „kultuuriline teguviis, matemaatiline täpipealsus, sel luuletusel on muusikaline ebamäärasus, ta nägu avaldas filosoofilist rahu, toa sissesead ei olnud sugugi stiililine“, tarvitatud adjektiivid ei ole enam lihtsalt hiiki ja kuuluvust tähendavad, vaid määravad peaasjalikult teatavat laadi, omadust, mis kultuurat, matemaatikat, muusikat, filosoofi ainult meele tuletavad.

Kuid ka esimest liiki sõnad, need mis küljesolemist, midagi omastamist tähendavad (-line *adhaerentiae*), võivad meie teadvuses mingiks üleüldist omadust tähendavaks

1) Õigem kui „peensus“, kus s asjata, sest sõna on „peen“ (omastav „peene“), mitte „peenne“ (omastav „peense“).

aineks abstraheruda, iseäranis kui juures- või küljes-olev asi vähem ainelist laadi on või ise omadust tähendab või piltlikult on mõeldud: hea südame line (hea südamega inimene), andeline (andega) luuletaja, õrnatundeline (õrnade tunnetega) iseloom. Kuid vormiliselt on viimased siiski esimesest liigist ega või neid ühegi muu liigiga ära vahetada.

IV. line-sõnade piiritlemine.

Senni oleme ainult line-sõnadest kõnelnud ja neid liigitanud. Ons lik-sõnadel samad liigid? Kui viimaseid esimestega võrdleme, siis märkame, et lik-lõpu ala praeguse keelepruugi järele natuke kitsam on. Peaaegu iga-lik asemele pannakse line, kuna mitte iga-line asemel -likku ei tarvitata. Seda õpetab meile praktiline tähelepanek. Nii esinevad Hurt'i esimese liigi sõnad (-line commorandi) ainult line-lõpulistena: kirikuline, suiline, teoline, palgaline, abiline jne., mis kõik küll nimi-sõna tähendusega on.

„okkalik, valgejuukselik“ või „okkaline, valgejuukseline“?

Ka meie esimene liik (-line *adhaerentiae, mensurae, copiae*, Hurt'i 2-ne ja 3-as), s. o. sõnad, mis küljesolemist, omamist või mõõtu tähendavad, on reeglikorraliselt ja erandita line-lõpulistised: sarviline, lapseline (pere), okkaline (leht), haruline (puu), andeline (inimene). Harilikult esinevad niisugused kokkupanduina, kus esimene teist määrab: valgejuukseline (tüdruk), sellenimeline (inimene), kõrgeandeline (luuletaja), mitmesilbiline (sõna), kaheklassiline (kool), valitsusehimuline (mees), seitsmekopikaline (postmark), vabarnakarvaline (saal, Wilde, Kuival 101), lodevakombeline (noormees), õrnatundeline (naisterahvas) jne.)¹⁾ Ja nii kirjutavadki kõik meie kirjanikud ja ajalehed; harva juhtud sellest reeglist erandid nägema: õrnahingelikka (Tuglas, Valitud leheküljed 20) *pro* õrnahingelised. Niisugused vormid tuleb tingimata hukka mõista ja vigadeks lugeda, samuti kui ka ‚kõrgeandelik, vabamõttelik‘ jne.

1) Tähelepanev on, et Soome keeles seda liiki kokkupandud sõnadel -linen asemel -nen on: valkeatukkainen, senniminen, monitavuinen, kaksiluokkainen, vallanhimoinen, hienotunteinen jne.

Kas „näolik, -taolik, -väärilik“ või
„näoline, -taoline, -vääriline“?

Ühendatud sõnades on neis loomulikult üksnes -line lõpp õige, sest et nad esimese liigi sõnad on oma tähenduse poolest: õrnanäoline (s. o. õrna näoga), imetaoline (s. o. ime tavaga¹), ime viisiga); auvääriline (s. o. au vääriga, au väärtusega). Vead on seepärast „õrnanäolik“, „silmade taoliku“ (Tuglas, Valit. lehek. 76), „häbiväärilikult“ (ib. 21), „tähelepanemiseväärilikult“ (ib. 80); peaks olema: „õrnanäoline“, „silmade taoline“, „häbivääriliselt“, „tähelepanemisevääriliselt“.

„suuremeelik“, „suuremeeline“ või
„suuremeelne“?

Esimene võimalus („suuremeelik“) on muidugi kui reeglivastane väljasuletud. Kuigi mõned nii on kirjutanud ja ehk nüüdki kirjutavad, siis on see äärmiselt harva. „Suuremeeline“ on täiesti reeglikorraline ja nii ongi kirjutatud. Kuid mõnedest sõnadest, nimelt „keel, meel, külg, kord, jalg, aeg“ on -line asemel -ne üleüldiseks ja normaalseks saanud: suuremeelne, ausameelne, vanameelne, vabameelne, hellameelne, kahekeelne, mitmekeelne, mitmekülgne, ühekordne, neljajalgne, meieaegne -line lõpuga vormid tundusid arhailistena, sest varemalt kirjutatigi „agarameelelised (Bergm. Kesk aeg 106), ühhomelelised (Room. 12, 16), pitkameeline (Korint. I, 13, 4), temameeleliste“ (Jakobson, Kolm isam. kõnet, 42). Nüüdse keele järele oleks õigem „agarameelsed, ühhomeelsed (võiks olla koguni „üksmeelsed“), pikameelne, temameelne“.

Erilaadi on „ülemeelik, salameelik“, mis mitte siia ei kuulu, sest et nad õiguse poolest mitte lik-, vaid ik-lõpulised on.

algupäralik, algupäraline, algupärane?

Ka „pära“ga kokkuliidetud sõnad pakuvad segadusi ja ebasihikindlusi; siingi kirjutatakse kolme moodi: -lik, -line ja -ne. Kuid siingi oleks -ne kõige õigem ja mõnusam; seepärast „algupärane, omapärane, rahvapärane, salapärane (parem kui „saladuslik“), eestipärane, ebapärane“;

1) „taoline“ tuleb sõnast „tava“ (gen. tava — viis, komme) ja on järgmiselt kujunenud: tavoillinen, tavolinen, taoline.

järjelikult sihikindluse pärast ka „suurepärane, viisipärane, korrapärane; mitte „algupäraline, omapäraline, suurepäraline“ jne.; -pärane on juba sellegi pärast parem, et temast on mõnusam substantiivi tuletada: „algupärasus, omapärasus, suurepärasus“; „algupäralisus, algupäralikkus, algupäralisus, algupäralus“ ei ole soovitatavad, (kuid sest allpool eraldi pikemalt). Täiesti hukkamõistetav on -päralik, mida mõned nagu kiuste ikkagi veel kirjutavad: suurepäralik (Post. a. 1913, nr. 171, 2, 3); salapäralikumates (Mihkelson, Kahekesi 11).

„sügavamõtteline“ või „sügavamõtteline“?

Esimene neist („sügavamõtteline“) on väär, võlts, sest et niisugustes adjektiivides eelmine sõnaosa (komponent) peab alati genetiivis olema; kui öeldakse „õrnatundeline, kuumavereline“, aga mitte „õrnatundeline, kuumavereline“, siis peab loogiliselt ka ütleva „sügavamõtteline, terava-jooneline“, sest need tähendavad „sügava mõttega, terava(te) joon(t)ega“. Samuti mitte nagu Wildel (Lunastus 134) „madalhimuline“, vaid „madalahimuline“.

Selle vastu öeldakse õigesti „sügavtõsine, paluvalandlik, õrnroheline“, sest et neis kaks omadussõna on üksteise külge liidetud, millest esimene teist määrab; „sügavtõsine“ — see on „sügavalt tõsine“. Vahest ongi sedaliiki ühendused oma analoogiaga niisuguse vea kui „sügavamõtteline“ ühes toonud ja mõjutanud.

„kõveraotsline, heasüdamline“ või „kõveraotsaline, heasüdameline“?

Et -line (praktiliselt kõneldes) alati genetiivi tüve külge liitub, siis on vead ka niisugused vormid kui „jämedasõrmline, (Wilde, Lunastus 138), kõveraotsline (Wilde, Jutustused), heasüdamline, kuna peaks olema „jämedasõrmline, kõveraotsaline, heasüdameline“; „heasüdamlik“ oleks siis kahekordne viga: esiteks et ta -lik on (sest „hea südamega = heasüdameline, nagu pika mastiga — pikamastiline); teiseks liitub -line genetiivi külge.

Mis us-lõpulistest sõnadest moodustatud seda liiki line-sõnadesse puutab, nimelt kas „üheõiguseline“ või „üheõigusline“, „kahevaatuseline“ või „kahevaatusline“, siis sellest allpool teises ühenduses.

V. liik-line-vankuvused teise ja kolmanda liigi adjektiivides.

Esimest liiki sõnade kohta ei ole siis ühtegi kahtlust: neis on, nagu nägime, järjekindlalt -line. Kogu keerulisus ja raskus on teise ja kolmanda liigi sõnades, neis, mis liiki (ja ka omastamist) ning laadi (omadust) tähendavad (-line *possessivum et categoriae* ja -line *qualitatis*). Sest neis tarvitatakse praeguses keeles niihästi -line kui ka -lik lõppu enamvähem läbisegi, ilma ühegi vaheta tuletuse ja tähenduse poolest: talupojaline (Tuglas, Noor-Eesti Album III., lk. 131) — talupojalik; luuleline — luulelik; kohaline — kohalik, ametline — ametlik, ajalooline — ajaloolik, teadusline — teaduslik, eeskujuline — eeskujulik, isikline — isiklik, filosoofiline — filosoofilik, intelligentline — intelligentlik, vabatahtline — vabatahtlik, sotsialistline — sotsialistlik jne. jne. Olen niisuguste sõnade kohta hulga näitusi korjanud nii uuemast kui vanemast (kuni 70 aastat tagasi) Eesti kirjandusest ja olen nende kaudu otsusele jõudnud, et nende kahe adjektiivide liigi poolest algusest saadik imelik korratus, segadus ja sihikindlusetus on valitsenud. Asjata oleks siin teksti lisanäitustega koormata; oleme neid alguses juba annud ja igaüks võib seda mis tahes raamatus ise tähele panna.

Et neis kahes liigis kord -line ja -lik läbisegi ilma kindlama vaheta esinevad, kuidas siis nende kohta otsustada? Kummale eesõigus anda? Mis sõnades ja mis juhtumistes tuleks -line ja millal -lik? Või mõlemad nii ebamäärasteks jätta, nagu nad siiamani on olnud? Keerulised küsimused.

A n s o m a r d i r e e g e l.

Hra Ansomardi otsustab küsimuse õige lihtsalt: ta nõuab seda liiki sõnus igal pool a i n u l t -lik, sest et Tallinnamaal ikka -lik tarvitatavat (mitte „sõbraline olek, vaid „sõbralik olek“; v. „Eesti Kirjand“. a. 1909, lk. 375). Pealegi on hra Ansomardil veel teine mõjuvam põhjus: tema definiitsiooni mööda ei või line-lõpul ühel ajal kahte vastupidist funktsiooni olla, s. o. (meie stiilis) vastata küsimustele „mis tal on?“ (I liik) ja „mille ja mis ta on?“ (II ja III liik). Näit. „lapseline inimene“ tähendaks siis ühelt poolt „inimest, kel laps ehk lapsed on“ ja teiselt poolt „lapsetaolist, lapsesarnast inimest“. Et vahet teha, pidavat teisel juhtumisel -lik olema: sõbralik, lapselik.

Järjekult tahab ta sihikindlalt kõigis teise ja kolmanda liigi sõnus lik-lõppu: „luulelik, keelelik, ajaloolik, talupojalik, kulturalik, teaduslik, täielik, filosoofilik, paganlik, vaimlik, seaduslik, loogilik“ jne.

Kuid see reegel ei ole siiski praeguse kirjakeele praktikaga sugugi mitte kokkukõlas, vaid kaunis meelevadne. Vaevalt võetakse ta seepärast vastu. Sest asi on nimelt nii, et ka teise ja kolmanda liigi sõnadest -line tarvitatakse, ja pealegi palju laiemal määral kui -likku. Me saame seda varsti näitama.

Selle praktilise tõeasjaga peame rehkendama. Seega peame mõlemad lõpud ka neis liikides tunnustama. Suur ja raske küsimus on ainult see, millal -lik ja millal -line.

Hurt'i 2 reeglit.

Kuid vahest annab meile ses asjas mingisuguse toetuspunkti see Hurt'i reegel, mille järele -line ainult genetiivtõve külge tohib liituda. Nii ei võiks ütelda „tüklane, auklane, nurklane, isiklane, ametlane, kirjanduslane“, vaid kui line, siis ainult „tükilane, auguline, nurgaline, isikulane, ametiline, kirjanduseline“. See reegel tõdeneb küll mõnedes murretes, kuid, nagu näitustest selgus, ei pane teda kirja-keel kaugeltki mitte järjekindlalt tähele. Kuid oletame, et see reegel omas täies valjuses oleks läbi viidud, — see ei parandaks meie asja veel mitte. Segadus kestaks ikkagi edasi. Sest kui seega küll -line pool mingi kitsendav piir oleks tõmmatud, siis ei takista see vähematki -liku liikumise vabadust. Tõepoolest — ja see on õige tähtis — -liku kohta seda kitsendavat määrust ei ole. Nagu seda rahva-keelsed sõnad näitavad ja nagu seda Hurt ise tunnustab, võib ta liituda genetiivi külge: rõõmulik, sõbralik, vaimulik, kuid ta liitub ka konsonantlõpulise tõve otsa: arglik, mätlük, kiriklik, keiserlik. See õigustaski Ansomardit lik-ainu-õigust ette panema.

Peale selle on Hurt'i teooria järgi -likul veel järgmine iseäraldus: ta liitub ka verbitõvede külge („kannatlik, õpetlik, muutlik“), kuna -line ainult noomenitest võib sõnu tuletada. Seesugune vaherkord näib tõepoolest esialgselt nii olnud: Soome keeles, kus lik-adjektiivid täitsa tundmata, ei liitu -line ialgi vahenditult verbi tõve külge.¹⁾

1) Seal moodustatakse meie deverbaalidele lik-sõnadele vastavad adjektiivid -inen ehk -llinen abil oleviku kesksõnast: opettavainen (õpetlik), kärsivällinen (kannatlik).

Järjelikult mõistab Hurt väaranaloogilistena hukka kõik niisugused sõnad kui „järeleandline, tegeline, alalhoidline“, sest peab olema „järeleandlik, tegelik, alalhoidlik“. Kuid uuem kirjakeel ei pane sedagi reeglit miski, vaid tarvitab mõnedest verbidest veel sagedamini, peaaegu reeglikorraliselt -line, nagu „seaduseandline, vabatahtline, pahatahtline, klassiteadline“ jne.

VI. lik-sõnad ja nende piiritlemine.

Nende tekkimine ja praegune seisukord.

Kust on -lik sarnase liikumisevabaduse saanud? Tõenäoliselt sellest, et ta tarvitus ning tuletus ja vahest kogu ta algupäragi mitte täitsa rahvaomased ei ole. Väga võimalik, et ta tarvitamise arenemises Saksa -lich ja Rootsi -lig eeskujuna on olnud kaasa mõjumas¹⁾. Selle tõttu ei olnud algusest saadik kõnelejate teadvuses mingisuguseid analoogiaid, traditsioone ja harjumusi ta liitumisvõimalusi ära määramas ja ta valgus igale poole, algupäraseid line-sõnu välja tõrjudes. Kuid vastupidi, oma kirjakeelses arenemises avaldab keel viimasel ajal suurt kalduvust -line poole, mis -liku endisi alasid enda kätte ähvardab kiskuda. Siiski meie arust kumbki ei peaks kumbagi välja tõrjuma, vaid mõlemad elutsegu kõrvustikku, iga üks oma kohal. Seega on esiteks keele ajaloolised traditsioonid respektieritud, teiseks sugeneb sest keelele rohkem kõlalist mitmekesisust, mida meile nii vaja, ja kolmandaks, vahest läheb korda mõlema lõpu vahel ka mingi-

1) Olen selle pääle juba enamalt tähendanud (v. Noor-Eesti III Album, lk. 225 ja 226) ja kordan siin peaaegu sedasama. Esiteks olid Germaani -lig ja -lich kõlaliseelt Eesti -line-ga kaunis sarnased; võib olla vahendasid (vermittelten) seda ka mõned niisugused eht Eesti sõnad kui „pealik, konarik, lapsik“ jne. Teiseks on tõeasi, et lik-sõnad enamasti kiriklikka aimeid edustavad ega ole järjelikult rahvasuus, vaid rahvakeelt halvasti kõnelevate vaimulikkude meeste kaudu tekkinud: ilmalik, vaimulik, lihalik, taevalik. Nad pidid nad ise looma, sest et need rahvakeeles, kus seks tarvet ei olnud, mitte ei olnud kujunenud. Oli neil kord -lik olemas, siis võisid nad väga kergesti -lik õelda ka neiski sõnus, mis line-lõpulistena rahvakeeles juba olid olemas: „õnnelik, sõbralik, rahulik“, mis nende suust ja sulest viimati rahvagi keele imbusid ja rahva omad vormid paiguti välja tõrjusid. — Verbitüveliste tuletamiseks võeti seda kergemini -lik, et rahvakeel arvatavasti seks mingisuguseid analoogiaid ei pakkunud, sest oletan, et deverbaalsed lik-sõnad (kannatlik, õpetlik) olid algupäraselt Eesti keelele samad võõrad kui Soome keelele. Ja tõepoolest tunduvad need enamasti kõik õige literaarsina: aupaklik, ettevaatlik, leplik, sõnavõtlik, surelik jne.

sugust tähenduslikku vahet hakata tegema, mis läbi keel oma väljendus-abinõude peenuse ja varjundirikkuse poolest võidaks.

Katsume seepärast siin seda suurt korralagedust natuke korraldada ja allpool mõned kindlamad rajajooned teise ja kolmanda liigi line- ja lik- sõnade vahele tõmmata, iseäranis viimaseid piiritelles¹⁾, mis juures me niihästi traditsiooni, praegust praktikat ja grammatikute teooriaid püüame arvesse võtta, seda mööda kuidas see otstarbekohasem ja keele edule soovitavam näib.

Kas „vabatahtline, seaduseandline“ või
„vabatahtlik, seaduseandlik“?

(Esimene Hurti reegel).

Siin määrame esiteks mõned lik-lõpu reeglid ja juhtumised ära.

Kõige pealt sooviksime vastuvõetuna ja kanoniseerituna näha seda reeglit, et, nagu Hurti tahab, deverbalsed (verbidest tuletatud) adjektiivid sihikindlasti lik-lõpulised oleksid; näit. järel(e)andlik, ekslik, heitlik, (meeleheitlik, etteheitlik, allaheitlik), häbelik, kaeblik, kannatlik, kartlik, sõnakuulelik, leidlik, leplik, muutlik, mõistlik, nõidlik, nägelik, näitlik, aupaklik, petlik, sundlik²⁾, surelik, vastutulelik, teadlik, tundlik, unutlik, usulik, ettevaatlik, ajaviitlik, õpetlik jne. Need sõnad on juba vanemat algupära ja on lik-lõpulistena kivilinenud ja omaseks saanud; et neis seepärast -lik tõesti harilik, peaaegu tingimata ainuõige on, seda ütleb vist igaühe keeletunne; näit. kannatline, kartline, lepline, unuline, õpetline jne. kõlaksid tõesti võõrastavalt; keegi ei kõnele nii. Niisuguste kohta ei ole siis ühtegi kahtlust.

Viimaste eeskujul peaksid sihikindluse pärast ka kõik muud uuemad deverbalsed adjektiivid lik-lõpulised olema: tähelepanelik, tegelik, häätahtlik, pahatahtlik, vabatahtlik, teadlik, meelegaheitlik³⁾, alal-

1) Arvame, et Tartu murde eeskujul võiks kirjakeeleski hakata -(e)lema sõnadest („ähvardelema, ahvat(e)lema, käsitlema“) teist infiniitiivi ella-lõpulisena tarvitama (*pro* „-eleda“): ähvardella, ahvatella, käsitella; see oleks kõlalisealt palju ilusam.

2) Vahest „sundusliku“ asemel.

3) Mitte „meeleäraheitlik“: see „ära“ on ilmaaegne.

hoidlik, tagasihoidlik, edasipüüdlük, vastuvõtlik, vastutulelik; mitte „tähelepaneline, tegeline, vabatahtline, teadline, meeletu, alalhoidlik, tagasihoidlik, vastuvõtlik“, nagu ajalehed viimasel ajal kirjutavad. Järjekindlalt peaks ka olema -lik niisugusis kokkupandud sõnus kui seaduseandlik, (sest et „järelandlik“), klassiteadlik, mitte „seaduseandlik, klassiteadlik“, nagu nüüd peaaegu reeglikorraliselt kirjutatakse. Nähtavasti on neis üks teine analoogia -line lõpu mõjutanud, millest allpool kõne tuleb. Järjekindlalt peaks siis ka olema „kõlblük“, mitte „kõblük“, kui viimasest ei taheta mingisugust erandit teha.

Kas „ametlik, ühiskondlik“ või „ametlik, ühiskondlik“?

(2-ne Hurt'i reegel).

Teiseks peaks -lik kohta ka järgmist Hurt'i märgatud ja formuleeritud reeglit katsuma, vähemalt nii palju kui võimalik, tegelikult tähele panna: denominaalsis tuletusis liitugu konsonant-tüve külge pigemini üksnes -lik. Seda reeglit õigustavad mitmed vanemad, oma lõpu poolest juba fikseerunud adjektiivid, nagu „arglik, inimlik, kodanlik, keiserlik, kiriklik, kuninglik, kunstlik, kurblik, meisterlik, mätlik, piinlik, piltlik, varglik“; vaevalt keegi ütles „keiserlik, kiriklik, piltlik, piinlik“. Järjekindlalt peab järjekindlalt ka olema „ametlik, isiklik“, mitte „ametlik, isiklik“, mis viimased vormid ajalehtedes küll sagedasti esinevad. Samuti oleks siis viga ka „erakondlik, kogukondlik, ühiskondlik, seltskondlik, õigeusklik“, kuna peaks olema üksnes „ühiskondlik, seltskondlik, õigeusklik“. Kui just tingimata -line lõppu siin tahetakse, siis võetagu genetiivi tüvi: „isiklik¹⁾“, ühiskondlik, erakondlik“. Ja vorm „õigeusklik“ oleks vahest õigemgi kui „õigeusklik“, sest selle päale võib kui esimese line-liigi sõna päale vaadata: „õigeusklik = õige usuga“, nagu „teravaotsaline = terava otsaga“, ja niisugusel korral peab ju tingimata -line olema.

Veel mõned siia kuuluvad sõnad: alabasterlik, arglik, arstlik, auklik (aga „auglik“), autoriteetlik, eeterlik, idiootlik, inimlik (aga „inimeseline“), jesuiitlik, junkurlik,

1) See vorm ongi kirjanduses esinenud; Grenzstein omas „Eesti Sõnaraamatus“ annab just selle; „isiklik“ ka „Noor-Eesti“ Albumis I. lhk. 75.

karakterlik, kirglik, konarlik (ka „konarik“), kramplik, kuradlik, kunstlik (aga „kunstiline“ teises tähenduses), künklik, masinlik, marmorlik (s. o. marmoritaoline; tähenduses „marmorist“ pigemini „marmorine“), samuti „pärlmutterlik“ (aga „pärlmuttrine“); närvlik (kui mitte „närviline“), parlamentlik (samuti „testamentlik“), printslik, printseslik, riiklik (aga „riigiline“), romaanlik, saatanlik, südamlük, talupoeglik (parem kui „talupojalik“; aga „talupojaline“).

Kolm sõna.

Kolm sõna, mis oma tuletuse poolest peaksid lik-lõpulised olema, näivad reeglivastaselt line-lõpulistena kivenud: kodanline, tagurline, vaimline. Kas võib ja peab nad uuesti lik-lõpulisteks muutma: kodanlik, tagurlik, vaimlik¹⁾? Kahtlemata võiks seda, sest need sõnad on alles võrdlemisi värsked ja noored oma ea poolest, nii et see lõpu muutus suurt vaeva ei teeks meie harjumistele; mõned neist ongi juba lik-lõpulistena esinenud, näit. „vaimliku“ (Postimees, a. 1913, nr. 152, 2, 1).

Käänanagu (deklinatiooni) järjekindlus.

Mulle näib, et lik-line anarhia osalt sestki tuleb, et neid lõppusid järjekindlusega ei deklioneerita: mõnigi, kes nominatiivis reeglikorraliselt „ametlik, isiklik, õpetlik“ ütleb, kirjutab muis käändeis, iseäranis paljuses, juhtumisi „ametliste, isiklistest, õpetlistele“? Miks? Nähtavasti seepärast, et „ametlikkude, isiklikkudest, õpetlikkudele“ liig pikad on ja ebamõnusamad tunduvad kui teised. Kuid siin ei tohiks niisugune põhjusemõtte vahele tulla; deklinatiooni järjekindlus on nii paratamata ja loogiline nõue, et sellest kuidagi ei pea üle astuma. Järjelikult erandita reegel: kui nominatiiv -lik, siis -lik ka kõigis muis käändevormides: ametlik — ametliku, ametlikud, ametlikkude jne., mitte: ametlise, ametliste, ametlistele jne.

teaduslik, teadusline, teaduseline?

Siin seisame ühe kõige raskema punkti ees -line ja -lik küsimuses, sest niisuguste us-sõnadest moodustatud adjektiivide kohta, mis ka siia kuuluvad, on õige täbar ja

1) V. Grünthal soovib ja tarvitab „vaimne“, nagu Soome keeles („henkinen“, aga „hengellinen — vaimulik“); „vaimline“ oleks sellepärast vahest otstarbekohasem, et ta kõlaliseselt „vaimulikust“ selgemini erineb (-line ja -lik). Kas ei võiks seepärast seda sõna erandina jätta?

keeruline asi kindlale otsusele jõuda. Ütlen kohe ette ära, et seda siin veel teha ei jaks; saan küsimust ainult harutama ja mõningad vaatekohad ja võimalused ära tähendada.

Kui omal ajal Hurt'i kirjutus -lik ja -line küsimuse üle ilmus ja mõned selle järele püüdsid ka tegelikult käia, siis olid peaaesjalikult just niisugused sõnad, mille kallal Hurt'i reegli läbiviimine silmatorkavaks sai. Enne kirjutati, nagu nüüdki, „teadusline, seadusline, kirjandusline, rahvusline“; Hurt'i reegli järele on see viga, sest -line ei pea konsonant-tüve külge liituma. On seepärast ainult kaks vormi võimalikud: kas teaduseline, kus -line genetiivi tüve külge liitub, või teaduslik. Esimese vormi („teaduseline“) kohta peab ütleva, et see praktilises tarvituses kõige haruldasem on kõigest kolmest. Pärast Hurt'i artikli ilmumist (a. 1902) katsusid mõned seda tarvitada; nüüd esineb ta vahest veel ainult W. Reimani kirjutustes: majanduseliselt (Eesti kultura I, 17), varanduselised (ib. 13). Kuid siiski olen teda ka varem ärkamise aja kirjanduses juhtunud silmama: varanduselise (Olevik, a. 1892, 34). Ka Wiedemanni sõnaraamatus antakse paarist sõnast see vorm, näit. „õiguseline“. Nii ei toeta traditsioon just mitte seesuguseid vorme. Pealegi, mis ka omast kohast tähtis, ei ole ta kõlaliseltki heakskiidetav: ta sisaldab palju lühidaid silpe: teaduselise, kirjanduselisele, seaduselisesse. Nii õige kui ta oma tuletuse poolest ongi, arvame siiski, et vaevalt põhjust oleks teda tarvitusele võtta. Seda on kord katsutud, see ei ole korda läinud. Kaks motiivi — traditsioon ja ilu nõue — seega enamus on ta vastu, kuna ainult üks — õige tuletus — ta poolt kõneleb. Seega võiksime teda kõrvale heidetuks lugeda.

Kuid mitte hoopis. Mitte nii, et ta olemasolu üleüldse peaks hävinema Eesti keelest. Talle jääb siiski veel väike tegevus- ehk toiminguväli: meie esimese liigi line-sõnades (-line adhaerentiae) peab ta loomulikult olema, näit. „üheõiguseline“ (= ühe õigusega). Sest siin ei või kuidagi -lik olla, vaid ainult -line; nagu „üherealik“ (= ühe reaga) ei öelda, nii ei ole ka reeglikorraline „üheõiguslik“; kuid kui „line“, siis peab see, siin vähemalt, ilmtingimata genetiivi külge liituma: kui ülemal tsiteeritud „teravaotiline“ on veaks peetav, siis on seda ka „üheõigusline“. Järjekult niisugusel korral ikka täieõiguseline, kahevaatuse-line (näidend), kõrgeväärtuseline (teos), väikeannuseline (toitmine), eriseaduselised (= eri seadustega) maakonnad; raskevõitluseline (elu),

ka hetähenduseline (sõna). Või tahetakse siin siiski erandit teha ja reeglivastasel -usline ütelda?

Muis juhtumistes aga ei ole -useline vastu võetav.

Jääb järele kaks teist kandidaati: -uslik ja -usline; kas „teaduslik, seaduslik, sunduslik¹⁾, majanduslik, põhjuslik (kausaalne), kirjanduslik, saatuslik, vajaduslik, vooruslik“, või „teadusline, seadusline, sundusline, majandusline, põhjusline, kirjandusline, saatusline, vajadusline, voorusline“. Nende vahel tuleb lõpuliselt valida. See valik on aga õige raske: mõlemal lõpul on siin peaaegu ühepalju shansse (võimalusi); kõik tingimised poolt ja vastu läbi vaadatud, kumbki ei näi kumbagi otsustavalt üles kaaluvat. Kõige pealt mis traditsiooni ja praktikasse puutub, siis on raske selle põhjal mingit otsust teha. Tõsi ju küll on, et -usline viimasel ajal ajalehekeeles on üleüldisemaks saanud, nagu üleüldse suuremat kalduvust -line poole on märgata. Kuid teiselt poolt ei ole ka -uslik veel haruldaseks jäänud: mitmed tarvitavad teda veel, mõned koguni enam vähem järjekindlalt, näit. Tuglas; tarvitseb ainult ta kirjutusi Noor-Eesti Albumites (III ja IV) lugeda. Ja Wildegi kirjutab veel „Mahtra sõjas“ „valitsuslik“ (lk. 206). Ka ajalehtede veergudel esinevad -uslikud, olgugi kaugelt harvemini kui -uslised: teaduslikku (Postimees, a. 1912, nr. 226), sunduslikkude (*ib.*), seaduslikkude (Päevaleht, nr. 213), mõistatuslik (*ib.* nr. 216), rahvuslik (*ib.* nr. 218). Ja hiljuti oli „Postimehes“ (nr. 152, a. 1913) pikem joonealune, kus oli järjekindlalt -uslikku tarvitatud. Kuna nüüd -usline on ülivõimu enda kätte saanud, näib, et varemalt, parkümmend ja enam aastaid tagasi, rahvusliku ärkamise ajal, -lik peaaegu üleüldisem ja harilikum oli kui -usline; a. 1892 „Olewik“ otsuslikult (veerg 249); a. 1889 „Postimees“ seaduslik (nr. 3), seaduslikult (nr. 8), „Oma Maa“ (a. 1886): lootuslikult (lk. 18), teadusliku, teaduslikka (lk. 3). Ka tolelaegsed kirjanikud tarvitasid nähtavasti parema meelega -uslikku kui -uslist, nii J. Bergmann: seadusliku (Keskaeg 68), seaduslikult (*ib.* 81), Dr. Weske: teaduslik (Avalik vastus õpetaja härra J. Hurt'i „avaliku kirja“ peale, lk. 70), Jakobson: loodusliku (Kolm isamaa kõnet a. 1870, lk. 39); Grenzsteini „Eesti sõnaraamatus“ (a. 1884) on „seaduslikult“ (veerg 26), looduslik 79, rahvuslik 122, määruslikult 87.

Kuid peab tunnistama, et ka -usline selle aja kirja-keelele võõras ei olnud, näit. „teaduslisele, teaduslist“

1) Veel parem oleks „sundlik“.

(Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1888, lk. 5). Üleüldse aga olen oma tähelepanekute varal sellele arvamisele tulnud, et siiski -uslik tol ajal üleüldisem oli. Nii olen nimetatud Grenzsteini sõnaraamatus ainult ühe -uslise silmanud. Veel vanemast keelest on raske sellekohaseid näitusi leida, sest et enne -us sõnadest väga harva adjektiive moodustati; viimased on suuremalt osalt kõige uuema aja tooted. Piiblis ei leidu neist vist ühteainustki. Samuti ei ole neid ka päris rahvakeeles kujunenud, mispärast võimatu on seda küsimust rahvakeele põhjal ära otsustada; need adjektiivid on täiesti literaarist algupära.

Nii siis ei anna meile praktika ja traditsioon mingit kindlat otsust; sel asjaolul, et praegu -usline üleüldisem, ei tohiks suurt tähtsust olla; palju mis nüüdses keeles üleüldine, nagu kõiksugu ilmselt vigased vormid, mis meid ei takista neid otsustavasti hukka mõistmast ja kõrvale heitmast.

Katsume seepärast küsimusele teise mõõdupuuga, teistsugu kriteeriumiga läheneda, nimelt eufoonia, kõlalise ilu omaga, mida viimasel ajal oleme nii mõnegi muu vormi otsustamiseks appi võtnud, kuid millest mitmed austamise väärilised isikud ei näi kuidagi tahtvat jagu saada. Tõepoolest, kui -usline ja -uslik muidu nii üheõiguselised on ja seega peaaegu ükskõiksed meie valikule, miks mitte siis neid ka esteetiliselt hinnata ja neid selt vaatekohalt valida?

Kui mõlemaid lõppusid teineteisega võrdleme, siis leiame, et kummalgi on oma head ja vead, seda mööda missugused käänded võetakse. Nominatiivis on vist -uslik kahtlemata parem kui -usline, sest esimene on ühe silbi võrra lühem, kuna -line lõpp peale selle veel kaht lühikest silpi pakub, millest, nagu me seda juba seletanud, Eesti keel inetumalt kubiseb; kolmandaks on -lik lõppusid kahtlemata vähem olemas kui line- ja ne-sõnu, nii et sellega samakõlaliste sõnalõppude üleliigne kordumise hädaoht väiksem on. Võrreldagu järgmisi lauseid: „ühiseluline ja majandusline edenemine“ — „ühiseluline ja majanduslik edenemine“. Ka partitiiv (osastav) nagu „seaduslikku“ meeldib kõlaliselt enam kui „seaduslist“. Ehk küll viimane lühemuse paremust pakub, on tal jälle see halb, et meil lõpp -st ülearu sagedane on ja seega ebaeufoonilisi kordumisi edendab, kuna sellevastu „-uslikku“ suuremat lõppude mitmekesisust võimaldaks; võrdle „sügavamõttelist teaduslist harutamist“ ja „sügavamõttelist teaduslikku harutamist“.

„suurejoonelist majanduslist võistlust ning sotsiaalset ehk ühiskondlist arenemist“ ja „suurejoonelist majanduslikku võistlust ning sotsiaalset ehk ühiskondlikku arenemist“; „sel teosel ei ole ühtegi tõsist teaduslist tähtsust ega ka stiililist ja kirjanduslist väärtust“ ja „sel teosel ei ole ühtegi tõsist teaduslikku tähtsust ega stiililist ja kirjanduslikku väärtust“.

Mis genetiivi puutub, siis on siin mõlemad lõpud peaaegu üheväärilised: „teadusliku“ ja „teaduslise“; vahest aga on -liku siiski natuke parem, ses mõttes, et ta jällegi, haruldasem olles, vähem kordumisi võimaldab, olgugi et ta muidu natuke kare ja kõva on ja temas eelmise silbi häälik kordub; aga eks ole meile vahel just kõvemaid lõppusid vaja; -lise, ehk küll mahedam, võib oma kordumise tõttu vesiseks ja magedaks minna. Sama tuleb ütelda kõigi käändevormide kohta, mis genetiivist tuletatud, nende seas ka paljuse nimetav („majanduslikud — majanduslised“). Igatahes aga on seesmised kohalised käanded lik-lõpulistena paremad kui -line'ga, sest et viimastes liig palju s-häälikuid kuhjub: „majanduslises, majandusliselt“; võrdle „majanduslikus, majanduslikust“, ehk küll neis jälle -us kahes silbis järgemööda kordub. Iseäranis aga on kahtlemata sisseütlev „majanduslikku“ parem, sest et eufooniisem, kui „majanduslisesse“ oma s-häälikute kordumisega.

Samuti on paljuse osastav „majanduslikka“ kõlaliselt parem kui „majanduslisi“; isi-lõppusid on meil juba muidugi küllalt; võrdle: „mitmeaastasi teaduslisi uurimisi“ ja „mitmeaastasi teaduslikka uurimisi“. Iseenesest mõista, et ei pea kunagi ütleva „teaduslikkusid, majanduslikkusid“

Kõige vähem meeldiv on -lik vastuvaidlemata paljuse genetiivis: „majanduslikkude, teaduslikkude“, mis oma pikkuse tõttu raskepärased ja ebamõnusad on; lühemad „majandusliste, teadusliste, seadusliste“ tunduvad tõepoolest mõnusamad ja praktilisemad olevat, lik-vormide pikkus saab iseäranis tunduvaks genetiivist moodustatud käändevormides, kus veel muud lõpud juure liituvad: „majanduslikkudest, seaduslikkudel, teaduslikkudele“ jne.; „majandusliste, seaduslistel, teaduslistele“ on lühemad ja kergemad. Kuid õiguse poolest ei ole lik-vormidel muud viga, kui et nad liig pikad on; mis muidu eufooniasse puutub, siis ei ole -usliste, -uslistel, -uslistele, -uslistest sugugi ilusamad, sest et neis ühekõlalised silbid -us- ja -lis- korduvad; iseäranis ebaeufooniline on seesütlev: „kirjanduslistes“; võrdle „kirjanduslikkudes“, mis ses tükis eufooni-

lisemana tundub. Kuid mahaarvatud genetiivis („teaduslikkude“), võiks kõigis muus käändeis i-lisi vorme tarvitada, mis läbi need käänded ka lik-lõpulistena niisama lühidaks saavad kui line-listena: „teatuslikuil (töil), kirjanduslikuis (tooteis), seaduslikuile (nõudeile), majanduslikuist (kriisidest)“.

Üleüldiselt kokku võttes leiame -usliku kõlaliselt vahest ainult veidi parema olevat kui -usline. Kuid siin on see muidugi isikliku maitse asi. Võib olla, et mõne meelest -usline kõigis oma käändevormides siiski mahedam ja peenem tundub, kuna -uslik vormides k ja u kõla karedaks ja kõvaks teeb. Seepärast jätame kogu küsimuse siin lõpuliselt otsustamata ja alistame ta enamuse maitse otsuse alla.

Väga võimalik, et enamus -uslise hääks otsustab, mille poole ka praegune uususe ehk pruuk kaldub.

Oleks viimati siiski veel üks asjaolu -uslikkus lõpuheaks esile tuua. Kuidas on abstrakt substantiiv niisugusest omandussõnast? Eks ole see praeguses keelepraktikas ikka -likkus: seaduslikkus, kirjanduslikkus. Substantiiv „seaduslikkus“ oletab loomulikult adjektiiv „seaduslik“. Kui adjektiiv oleks „seadusline“ olnud, siis oleks see annud substantiivi „seaduslisus“. Kuid viimast vormi ei tarvita keegi. Kes aga „seadusline“ poolt on, peab ka „seaduslisus“ ütleva. Siin vastatakse küll, et nii vormiliselt ei või küsimust võtta. Võidakse ütelda, et see iseenesest veel midagi ei tähendavat, kui nende vormide vahel korruga seesugune ebasihikindlus valitseb; seda võivat keelepraktikas juhtuda; selle peale pidavat vaatama kui erandi peale, mida ikka igas keeles esineb ja millega tuleb kui tõeasjaga rehkendada. Ühelt poolt on kivilinenud adjektiivid, „seadusline, teadusline, rahvusline, majandusline“, teiselt poolt substantiivid „seaduslikkus, teaduslikkus, rahvuslikkus, majanduslikkus“ ja selle tõeasjaga pidavat praktikas leppima.

Tunnistan, et seegi loogika vastuvõetav on, kuid siiski, sellest hoolimata, tahaksin toonitada ikka seda vormilise külje loogikat, mis nõuab, et sõnade tuletamises mingisugune järjekindlus ja süsteem valitseks. Seepärast kõike kokku võttes leian siiski enam põhjust -uslik kirjutada kui -usline. Allpool tulevad seda liiki sõnad veel kord kõne alla, kus küsimust veel ühest uuest küljest vaatleme. Kuid üleüldse, on vaja, et siin kirjanikud ja publikum ise aitaksid otsustada.

Võõrakeelsed adjektiivid :

kas „demokraatlik, demokraatline, demokraatiline, demokraadiline, demokraatilik“ või „demokraadilik“?

Peaaegu samasugust raskust -lik ja -line valikus pakuvad ka mitmed võõrakeelsed adjektiivid, kus tähendatud lõpud võivad konsonant-tüve külge liituda. Võtkem näit. sõna „demokraat“. Kuidas oleks sest moodustatud adjektiiv? Kas konsonant- või vokaaltüveline? Oletame esiti, et see oleks konsonant-tüveline. Kuid siis kergib jällegi küsimus, kas -lik või -line, kas „demokraatlik“ või „demokraatline“? Praktikas esineb mõlemaid. Hurt'i reegel nõuab küll ainuüksi „demokraatlik“, kuid pruugile näib „demokraatline“ enam meeldivat. Kummale õigus anda? Kuid enne kui seda valikut ära otsustada, pangem veel muid võimalusi tähele, sest neid on palju — kahjuks. Võtame vokaaltüvelised vormid, sest need on veel üleüldisemad: praeguse keelepruugi järele on kõige harilikum vorm just „demokraatiline, aristokraatiline“, sest nii kirjutavad kõik meie ajalehed. Kuid ka -lik esineb: demokraatilik, aristokraatilik, olgugi harvemini. Õiguse pärast aga peab -line võimalikult genetiivi tüve külge liituma; genetiiv sõnast „demokraat“ on „demokraadi“; järjekelikult kui -line, siis peaks juba olema „demokraadiline“. Et -lik ka genetiivi külge võib liituda, siis ütleksid vist -lik sõbrad (Ansomardi) siingi pigemini „demokraadilik“. Nii oleks meil lõpulikult kuu e vormi vahel valida: „demokraatlik — demokraatline; demokraatiline — demokraatilik; demokraadiline — demokraadilik“. Tahaksin kõige päält välja sulgeda neljanda ja kuuenda — „demokraatiliku“ ja „demokraadiliku“: need on võrdlemisi haruldased — viimane („demokraadilik“) on vaevast esinenud —, ja teiseks, mis tarvis peab -lik asjata vokaal-tüve külge liituma, kui seks -line kord harilikum? Edasi, võrreldgem ja kaalugem vorme „demokraatiline“ ja „demokraadiline“. Kes grammatilist järjekindlust armastavad, need on muidugi vormi „demokraadiline“ poolt, kuid ma arvan, et see vähem meeldib neile, kes vormiga „demokraatiline“ juba väga harjunud. Nii siis ühelt poolt grammatika reegel, teiselt poolt harjumus. Et sest Buridani eesli seisukorrast peaseda, oleks kõige parem mõlemad vokaal-tüvelised vormid hoopis kõrvale heita, et konsonant-tüvelisi võtta. Viimaseid on jällegi kaks: „demokraatlik“ ja „demokraatline“. Kuid siin, ma arvan, võiks lasta

Hurt'i reeglit täiesti maksa ja seega ainult „demokraatlik“ õigeks ja vastuvõetavaks pidada. Päälegi meeldib „demokraatlik“ kõlaliselt enam — vähemalt mulle. See on lühem, energilisem, teravam. Jääksime siis lõpuliselt „demokraatliku“ juure.

„Demokraatliku“ eeskujul oleks muidugi ka „aristokraatlik, bürokraatlik, plutokraatlik“ jne. Samuti ka „automaatlik, autoriteetlik, askeetlik“.

dramaatiline, dramaadiline, dramaatlik?

Vormiliselt on see sõna samast liigist, mis „demokraatlik, aristokraatlik“, nii et järjekindluse pärast siingi peab olema „dramaatlik“. Kuid siiski on siin oma vahe olemas. Sõnad „demokraatlik, aristokraatlik“ on tuletatud nimisõnust „demokraat, aristokraat“, kuna aga nimisõna „dramaat“ Eesti keeles olemaski ei ole. Seepärast ei tarvitse ka vorm „dramaadiline“ küsimusse tulla, mis ka liig harjumatusena kõlaks. Jääks valida vormide „dramaatlik“ ja „dramaatiline“ vahel. Meil ei ole midagi selle vastu, kui viimane („dramaatiline“) normalvormiks jääks, seda enam et see juba harjumuse tõttu õige sisse on juurdunud ja omaseks saanud.

Samast liigist on ka sõnad „teoreetiline, pateetiline, sümpaatiline, kriitiline, sümptomaatiline, diplomaatiline, (kui mitte „diplomaatlik“) fanaatiline.

Kas „realistiline, realistline“ või „realistlik“?

Mis -ist sõnadesse puutub, nagu „realist, idealist, sotsialist, anarhist“ jne., siis leian, et nende adjektiivina -lik lõpuliselt kõige parem oleks. Siin ei või enam ühtegi vankumist olla. Vorm „realistiline“ langeb iseenesest ära kui haruldane ja vähe tarvitata; „realistline, sotsialistline“, mis küll kõige sagedamini esinevad, ei ole kõlaliselt head: nende käändevormides sünnivad ebasoovitavad homofoonilised (samakõlaliselised) silpide kordumised: realistlist, sotsialistliste, idealistlistest; nendega võrreldes tunduvad „realistlikku, sotsialistlikkude, idealistlikkudest“ ehk „idealistlikuist“ eufoonilisemad, ilusakõlalisemad olevat. Pealegi on ju „realistlik“ ka tuletusteoreetiliselt õigem, sest et -lik õigemini konsonant-tüve külge liitub. Selle eeskujul ka „fantastlik“ (kui mitte „fantastiline“).

dilettandiline, dilettantiline,
diletantlik?

Vormi „dilettantline“ olen siin juba põhjusemõtteliselt vahele jätnud, sest et see ei või küsimusse tulla, kui -lik konsonant-tüve tõttu võimalik ja õigem. Mis siin antud vormidesse puutub, siis soovitaksin siingi vormi „dilettantlik“ samal põhjusel, mil „demokraatlik“. Olgu tähendatud, et „dilettantlik“ Wildel esineb (Noor-Eesti Album III., lk. 106). Samuti ka „sektantlik“.

intelligendiline, intelligentiline, intelligentlik,
intelligentiline, intelligentlik?

Kui niisuguste ent-lõpuliste adjektiivide juures ülepea -lik ehk -line küsimusse tuleb, siis paneksime normaalvormina ette „intelligentlik“, sellest hoolimata, et muidugi „intelligentiline“ ajakirjanduse keeles praegu harilikum on, nagu üleüldse mingisugune tung on igal pool -line lõppu tarvitada.

Samuti siis ka „elegantlik, pikantlik“.

intelligentlik, intelligentne, intelligent?

Niisuguste ent- ja ant-lõpuliste adjektiividega on asjalugu veelgi keerulisem, sest et peale -lik ja -line ka muud lõpud võimalikud on ja praktikaski esinevad. Nii näivad mõned kirjanikud ne-lõppu armastavat: elegantses riides (Sillaots, Anna Holm lk. 6).

Kuid isiklikult soovitaksin võõrakeelseid ent- ja ant-lõpulisid ilma ühegi eestikeelse liitelõputa tarvitada: intelligent (inimene), elegant (ülikond), käänded: intelligendi (inimese), elegandi (ülikonna), intelligenti (inimest), intelligentid (inimesed), elegandid (ülikonnad); paljuse osastav võiks e-line olla: intelligente (inimesi), elegante (ülikondi). See oleks kõlaliselt ilusam, sest meil tuleb juba muidugi liig palju kõiksugu -line-, -ne- ja -lik-sõnu.

Seepärast peaks koguni üleüldine põhjusemõte olema, et võõrakeelistele adjektiividele võimalikult mitte enam külge ei liidetaks veel omi adjektiivseid lõppusid.

religioosiline, religioosline, religiooslik,
religioosne, religioos?

Ka oos-lõpulised võõrakeelsed adjektiivid võiksid vahest meie keeles ilma ühegi liitelõputa esineda: religioos, gratsioos (deklinatsioon: religioosi, religiooside, religioose). Tõsi ju on ühelt poolt, et niisugused omadussõnad ilma Eesti adjektiivse lõputa esialgu nagu natuke harjumata ja nagu tõlpidena tunduvad, sest et suurema jao juures harjunud oleme, et mingi lõpp (-line, -lik, -ne) veel külge liitub. Seepärast võiks ju ka oos-sõnadest -oosne olla: religioosne. Kuid sel on see halb, et ta deklimeerimine raskusi teeb. Tõepoolest, kuidas on genetiiv sõnast „religioosne“? Loomulikult „religiosse“. See ei kõla ilusasti. Ja partitiiv? — „religioosist“. Suurem hulk ütleks praegu muidugi „religioosset“. See on päris veider. Kujutage see veel praeguses õigekirjutuses: „religiosset“! Ja sellest tuletatud paljusevormid: „religiossete, religiossetele“! Niisugusel korral on siis juba „religioos“ või „religiooslik“ parem. Päälegi ei tarvitse selle lõpu pärast nii mures olla: oos-lõpuliste võõrakeelsete adjektiivide arv, mida meie keeles mahti ja vajadust oleks tarvitada, on minimaalne; tunnen neist ainult kahte, mis võiksid esineda: „religioos“ ja „gratsioos“, viimase asemel aga võiks paremini „graatsialine“ ehk „graatsiline“ ütelda.

ideaaliline, ideaalilik, ideaalne?

Kõigis al-lõpulisel võõrakeelsel adjektiivides ei või -line ega -lik kumbki enam küsimussegi tulla, sest pruuk on vormi „ideaalne“ lõpuliselt pühitsenud (sanktsioneerinud) ja fikseerinud. Samuti ka: aktuaalne, animaalne, banaalne, brutaalne, ekvatoriaalne, intellektuaalne, kausaalne, klerikaalne, legaalne, lojaalne, moraalne, radikaalne, reaalne, sotsiaalne, triviaalne jne.

aktiiviline, aktiivilik, aktiivline, aktiivlik,
aktiivne, aktiiv?

Ka iiv-sõnade kohta ei tohiks enam ühtegi kahtlust olla: olgugi et mõned, enamasti lohakuse ja teadmattuse pärast, ikka veel -iivline kirjutavad (see on kõige harilikum), on -iivne juba kõigiti paremate autorite juures reeglipäraseks saamas; seepärast „aktiivne, passiivne, instinktiivne,

relatiivne, primitiivne, progressiivne, sensitiivne, objektiivne, subjektiivne, fiktiivne“ jne. Siin, samuti kui -aalne sõnades, tundub ne-lõpp tõesti ilusam ja mõnusam, koguni elegandim olevat. Seda on õnneliku instinktiga nii hakatud tarvitama.

utilitaarlik, utilitaarilik, utilitaariline,
utilitaarline, utilitaarne.

Samuti oleksid ka ar-lõpuliste võõraste sõnade eesti-keelsed kujud vist kõige kohasemad ne-lõpuga: utilitaarne, barbaarne, literaarne, parlamentaarne, summaarne, nagu neid ongi juba mõnede uuemate kirjanikkude poolt tarvitatud.

kursoorne.

Ka ladinakeelsed sõnad or-sõnad käiksid siia hulka. Järjekult mitte, „kursoorlik, oratooriline“ jne., vaid „kursoorne, oratoorne, motoorne“ jne.

sümboolne, metalline

ütleksin pigemini kui „sümbooliline, metalliline“, ja viimase analoogial ka „graniitne, marmorine, teraksine (terasest)“, üleüldse, kus mingist aimest olemist tähendatakse.

„loogilik, poliitilik“ või „loogiline,
poliitiline“?

Kõigis muis võõrakeelsis adjektiivides, mille substantiivid meiegi keeles esinevad ja kus konsonant-tüve ei tarvitata, olgu reeglikorraliselt -line; nii ka-sõnadest („poliitika, loogika, esteetika, praktika, matemaatika, füüsika, tehnika“ jne.) „poliitiline, loogiline, esteetiline, praktiline, matemaatiline, füüsiline, tehniline“ jne., kui ei taheta „poliitikaline, loogikaline, matemaatikaline, füüsikaline, tehnikaline“ jne., mida nende pikkuse pärast mitte ei soovitaks¹⁾. Olgu tähendatud, et ka Soome keeles lühemad adjektiivivormid on („poliittinen, loogillinen (teos) jne.), mis on

1) Siiski ainult „muusikaline“, vahest ka „kriitikaline“ ja „klassikaline (muusika)“, et tähenduslikku vahet teha sõnade „kriitiline (moment)“ ja „klassilised (huvid)“ vahel; klassikaline — классический; klassiline — классовый.

tuletatud mitte vastavist substantiividest („politiikka, logiikka“), vaid sellekohastest võõrakeelistest adjektiividest (võrdle Saksa „politisch, logisch“, Rootsi „politisk, logisk“).

Samuti: eetiline (eetika), lüüriline (lüürika), plastiline (plastika), psüühiline (psüühika) jne.

geograafialine, geograafilik, geograafiline.

Need on kolm vormi, mis võistlevad. Siiski näib järele ots juba viimase („geograafiline“) käes olevat, mida ainult tuleb heaks kiita. Tõepoolest, see on parem kui „geograafialine“ ja „geograafilik“. Mis esimesesse („geograafialine“) puutub, siis teeb see mingisuguse kohmakuse mulje; meid on alati niisugused vormid päris ärritanud, irriteerinud, nagu „filosofialine, keemialine, füsioloogiline“ jne., olgugi et nad õigesti, s. o. vastavate substantiivide täielisest kujust („geograafia, filosoofia, keemia“ jne) on moodustatud. Peaksime siingi paremaks, nagu vastavis võõrakeelsis adjektiivides, ilma a-lõputa sõnakuju tarvitada. See pärast kõigest ia- lõpulisist sõnust olgu adjektiivid -iline: geograafia — geograafiline; astronoomia — astronoomiline; filosoofia — filosoofiline; keemia — keemiline; akadeemia — akadeemiline; bioloogia — bioloogiline; meloodia — meloodiline; harmoonia — harmooniline; historia — historiline jne., nagu juba tarvitataksegi viimasel ajal.

„tsüünilik“ või „tsüüniline“?

Üleüldse, kus lõpp vokaaltüve otsa liitub, olgu -iline: „tsüüniline“ (kas ei võiks Eesti keeles olla „küüniline“, sest algkeeles or ju k; ka soomlased ütlevad „kyynillinen“), skeptiline, eklektiline, orgaaniline, arhailine, fantastiline (kui mitte „fantastlik“), meetoodiline, episoodiline, idülliline¹⁾, kultuuriline, rütmiline, taktiline²⁾, instinktiline (kui mitte „instinktilik“), „revolutsiooniline“ jne.

1) „idülliline“ ei kõla küll ilusasti oma korduvate li-silpidega; vahest oleks seepärast parem „idülline“. Kui -mane lõppu (= Soome -mainen) saaks uuesti elustada, siis vahest võiks olla „idüllimane“ (Soome „idüllimäinen“). Samuti „metallilise“ asemel pigemini „metalline“, „sümboolilise“ asemel „sümboolne“.

2) Võiks veel paremini ütelda „taktikas“ (taktvoll), nagu Soome keeleski („tahdikas“).

„tüüpiline, müütiline“ või „tüübiline, müüdiline“?

Kui meie substantiivid „tüüpus, müütus“, siis muidugi „tüüpiline, müütiline“, sest et need nõnda ütelda algkeeliste adjektiivide (typikos, mythikos) järele on moodustatud ega eestikujulistest substantiividest. Kui me aga substantiivideks võtame „tüüp, müüt“ (gen. „tüübi, müüdi“) — mida väga soovitame, — siis loomulikult „tüübiline, müüdiline“. Viimased vormid ei tarvitse kedagi võõrastada; nii kõlavad need ka Soome keeles. Samuti ka küsimus, kas „mikroskoopiline“ või „mikroskoobiline“. Grammatilise järjekindluse mõttes on viimane õigem.

Lõputa võõrakeelsed adjektiivid.

Peaks seda mõtlema, kas igale võõrakeelsele adjektiivile eestikeelne adjektiiv lõpp ülepea vajaline on. Parem oleks, kui ilma selleta läbi saaks; lisa lõpp teeb sõnad ilmaaegu pikaks, ja võõrakeelseid adjektiive võib ju ka ilma Eesti lõputa deklioneerida¹⁾. Eesti lõpp võiks ainult seal olla, kus võõrakeelselgi mingi määratud adjektiivne lõpp on: -iv, -al, -os, -ar, -or; neist Eesti keeles -iivne, -aalne, -oosne, -aarne, -oorne. Isegi -ent lõpu näeksin heameelega ilma -lik või -ne lõputa, nagu sõna „intelligent“ puhul seda soovitasin. Muud adjektiivid aga olgu kindlasti ilma mingi Eesti lõputa²⁾. Mitte seepärast „absoluutiline (absoluudiline, absoluutilik, absoluutline, absoluutlik) ega absoluutne, abstraktiline (abstraktilik jne.) ega abstraktne, absurdne, amorfiline ega amorfne, bisarrne, delikaatiline ega delikaatne, diskreetiline ega diskreetne, groteskiline ega groteskne, fossiililine ega fossiiline, humaniline ega humanne, inertiline ega inertne, immuuniline ega immuunne, intiimiline ega intiimne, kocketiline ega kocketne, konkreetiline ega konkreetne, korrektiline ega korrektne, moderniline ega modernne, soliidiline ega soliidne jne., vaid lihtsalt absoluut (kui mitte siiski parem „absoluutne“), absurd, abstrakt, amorf, bisarr, delikaat, diskreet, grotesk, fossiil,

1) Täheandame, et Läti keeles võõrakeelsed adjektiivid üleüldiselt ilma läti keelse lisa lõputa esinevad: aktivs, reals, kulturels (siin ainult maskuliini lõpp).

2) Soome keeles ei ole niisugustes adjektiivides sellepoolest täit järjekindlust; mõnedel on -nen otsas, teised ilma, seda mööda kuidas ükski on juhtunud praktikas fikseeruma: „konkreetinen, absoluuttinen“, aga „näiivi, intiimi, moderni“ jne.

humaan, inert, immuun, intiim, kokett, konkreet, korrekt, modern, soliid" jne. Mõningaid neist tarvitataksegi juba niisugusina, nii kindlasti sõna „modern“; „moderniline“ ei ütle keegi; „modernne“ mäletan hämarasti kuskil näinud; vormid „bisarr, grotesk“ esinevad Wildel (Noor-Eesti Album III lk. 106).

Kas neid võõrakeelseid adjektiive deklīneerida?

Meie haritlased, iseäranis need kes Saksa keelt oskavad, avaldavad üleüldse kalduvust võõrakeelseid adjektiive — kui need eestikeelse adjektiivi lõputa, ja seda on need neil ikka — eestikeelses kõnes mitte muuta, nähtavasti aukartusest võõraste sõnade kohta; Eesti lõppude külge liitumine alandaks neid sõnu. Nad ütlevad: „need on väga naiif inimesed; aktuell küsimused; ta kõneles modern kirjandusest; sel on palju intiim luulet“. Kas seda aukartust heaks kiita ja vahest koguni kanoniseerida, selle üle tuleks aru pidada. Ei tea, kuidas enamus otsustaks. Meie omalt poolt leiame sarnase aukartuse küll asjata olevat; nii peenina ja suursugusina kui võõrad sõnad meie omade seas tunduvadki, ei ole neil ometi mitte õigust nõuda, et nende kohta kõige elementaarsem ja üleastumatum keele reegel — kongruents (согласование) — maksvuseta oleks, seda enam kui nad meie keeles enamvähem täieõiguseliste kodanikkudena tahavad elutseda. Me seaksime seepärast esialgu reeglina üles, et võõraid sõnu niisamuti deklīneeritaks, nagu oleksid nad päris Eesti sõnad; mingisugust eesõigustatud kasti nende jaoks vaja ei ole. Nii ütleksime: absoluudid tõed, abstraktist teemast, amorfile kehale, inertide masside, intiimi luulet, kokettidelt neiudelt, modernist kirjandusest. Paljuse partitiivis soovitame lühemat e-list vormi: „absoluute tõdesid, abstrakte mõisteid, absurde arvamisi, amorge kehasid, delikaate inimesi, diskreete helisid, groteske kujusid, fossiile asju, humaane teguviisisid, inerte kogusid, immuune isikuid, intiime momente, kokette liigutusi, konkreete näitusi, korrekte töid, moderne kübaraaid, soliiide ärisid“.

„absoluutne“ või „absoluut“.

Kui aga siiski nii väga soovitakse võõrakeelistele adjektiividele Eesti adjektiivilõppusid veel otsa liita, et neid eestipärasemaks teha, siis võiks selle t-lõpuliste

sõnade kohta reeglits määrata, iseäranis kui t eel pikk täishäälik: absoluutne, delikaatne, diskreetne, konkreetne“, vahest siis ka „abstraktne“, igatahes aga siiski „kokett“, mitte „koketne“ (viimane vorm esineb Rumoril: koketseid (Lumiste kõrguste poole, lk. 32).

Tung võõrakeelsetele adjektiividele veel eestikeelseid adjektiivilõppusid otsa liita näib Vene keele mõjust tulevat, kus muidu adjektiivi ei saaks olla ega deklioneerida, kui sel mitte üks -ный otsas ei ripuks.

Kivinenud eestikeelsed vokaaltüvelised lik-adjektiivid, tüüp: „õnnelik“.

Mitmed kolmanda liigi adjektiivid (liigilised ja laadilised) on lik-lõpulistena fikseerunud (kindlaks kujunenud) ja nõnda ütelda kivinenud ja seda juba kauemat aega, kiriku- ja üleüldse vanema kirjakeele tõttu, mis juures lik vokaaltüve külge on liitunud. Tüübiline niisugune sõna on „õnnelik“; vorm „õnneline“ tunduks nüüdsele keelekõrvale juba võõrana ja ebatavalisena. Siiski pidi esialgselt ainult „õnneline“ olema; seda tunnistab rahvaluule ja osalt rahvakeel praegugi veel paiguti. Ka kirjanduses juhtub „õnneline“ mõnikord esinema; nii näit. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuististes juttudes“ see leidub: õnneline kütt (lk. 241). Kuid tallinnamurdelise kirjakeele algusest saadik oli kirjakeeles „õnnelikul“ ülivõim. Selle tugeva traditsiooni tõttu, mis „õnnelikku“ pühitseb, maksaks vaevalt enam katsuda „õnnelist“ uuesti elustada; viimane võib ainult luulekeeles sallitav ja lubatud olla.

„Õnnelik“ edustab kogu tüüpi; niisuguseid adjektiive, mil lik traditsionaalselt konsonant-tüve külge liitub ja mis lik-lõpulistena kaugelt harilikumad ja omasemad on nüüdsele keelekõrvale kui line-lõpulisel, on peale poole saja. Esitame nad alfabeedilises korras, mis juures ühtlasi sõnadele juure lisame, kas nad ka line-lõpulistena on esinenud, nii näit. Wiedemanni sõnaraamatus; Wiedemann annab neist harilikult mõlemad vormid, kus juures mõnikord line-vormile eraldi veel spetsiaalsem tähendus omistatakse.

ajalik (Wied. ka -line) — usulises tähenduses, „igavese“ vastand: ajalik elu; ajalikud rõõmud; kuid liigilises tähenduses ainult „ajaline“: ajaline mõiste.

asjalik (Wied. ka -line) — tähenduses: sachlich, mitte-isiklik, erapooletu: „ta ei püsinud asjalikuna omas

vastuses“; kuid puhtalt liigilises tähenduses „asjaline“: asjaline olevus, asjaline väärtus.

armulik — esineb ka „armuline“ kujul, iseäranis üteldes: „armuline proua, herra“, ka öeldakse: Issand olgu talle armuline.

aulik (Wied. ka -line); Olevik a. 1892, 728: auline neiu; kuid ainult „kõrgeauline“.

avalik esineb nüüdsel ajal erandita lik-lõpulisena, ja sellena ka piiblis; et teda ka -line lõpuga on tarvitatud, seda tõendab Wiedemann; kirjanduses olen teda line-lõpulisena ainult õige harva juhtunud nägema.

elajalik — tõenäitlikult on ka line-lisena esinenud.

emalik — (Wied.) „emaline“, tähenduses „emaga“: emaline laps.

harilik — ainult -lik.

häbelik (kui seda mitte dewerbaalide hulka lugeda.)

ihulik — piiblis ainult -lik; kuid ka „ihuline“ esineb kirjanduses.

ilmalik — kirikukeele sõna, „vaimuliku“ vastand.

imelik — nüüdsel ajal sel kujul üleüldine, kuid on ka -line-lõpulisena esinenud, iseäranis luuletustes.

isalik —; Wied. ka „isaline“.

iseäralik — puudub Wiedemanni sõnaraamatus; tarvitatakse läbisegi -lik ja -line lõpulisena.

jumalik — kiriku keele sõna; luulekeeles ka „jumaline“ lubatud.

järjelik ehk järelik — esineb harilikult ainult adverbina: „järjelikult“.

kahjulik — sellena kõige üleüldisem; harvemini -line (Bergmann, Keskaeg lk. 47, 69); Wied. mõlemad.

kasulik — Wied. ka line; uuemal ajal -lik kaugelt üleüldisem; siiski Wildel õigesti „kukrukasuline“, sest et teise liiki kuulub (-line categoriae).

kirjalik — iseär. adverb „kirjalikult“; esineb harvemini ka -line lõpuga: kirjalise tunnistuse (Päevaleht a. 1912, nr. 217).

korralik — tähend. 1. korda armastav, akuraat; 2. aus; -lik nüüdses kirjakeeles nähtavasti harilikum kui „korraline“, mis viimane siin sääl ka esineb; Wied. mõlemad; sõna „era“-ga ühenduses ütleksin siiski „erakorraline“ ehk „erakordne“.

lapselik — s. o. lapsetaoline, lapselik; „lapseline“ tähenduses „lapserohke“: „lapseline pere“.

lihalik — kirikukeele sõna, „vaimuliku“ ja „karske“ vastand: lihalik inimene, lihalikud lõbud; mitte ära vahe-

tada sõnaga „lihane“ (lihane vend); I liigi ühendatud sõnades muidugi „liheline“: kõvalihaline (= kõva lihaga).

loomulik — harva -line (Dr. Weske, Avalik vastus 24); aga „tugevaloomuline“ (-line adhaerentiae).

mehelik — Wied. ka -line, kui see enam I liigi tähenduses: meheline pere, s. o. mehega ehk meestega, meherikas pere.

murelik — kirjakeeles praegu üleüldisem kui „mureline“.

naiselik — Wied. puudub.

neitsilik — Wied. puudub; ka „neitsiline“ esineb, kuid „meheliku“ ja „naiseliku“ analoogial peaks normaalvorm loogiliselt ka „neitsilik“ olema.

neiulik — sõnade „mehelik, naiselik“ analoogial.

orjalik — s. o. orjataoline, orjameelne; orjalik ise-loom, sõnakuulmine, alandus, Wied. ka „orjaline“, kuid veidi teise tähenduse nüanssiga: orjaline põli (= orja põlv).

puudulik — kui seda sõna mitte ei pea verbist tuletatuks pidama, nii et -lik reeglipärane oleks; siiski esineb ka „puuduline“.

pääsjalik — iseär. adverb. „pääsjalikult“; siiski oleks vahest võinud ka „pääsjaline“ olla.

pidulik — „piduline“ nimisõna tähenduses: pidul-olija.

pühalik — Wied. küll ka -line; kuid -lik nüüd täitsa üleüldine.

põhjalik — nii ainult ka Wiedemannil.

põrgulik — Wied. ka -line.

rahulik — üleüldisem kui -line.

rahvalik — tähend. „populaarne, rahvakohane“.

rikkalik — Saksa „reichlich“ eeskujul ja tähenduses loodud; esineb juba Hupeli sõnastikus.

salalik — kirikukeelest; Wied. ka -line.

silmakirjalik — üleüldsem kui -line.

sõbralik — sõbrameelne, lahke; Wied. ka -line; nüüdses keeles -lik harilikum; kuid siiski „venesõbraline“.

sõjalik — tähend. „sõjakas“: sõjalik meel, rahvas; muidu „sõjaline“: sõjalised ettevalmistused.

südamelik — veel parem õiguse poolest „südamlik“; siiski soovitaksin „hääsüdameline“, sest et see õigusepoolest I liigi sõnade (-line adhaerentiae) hulka kuulub.

taevalik — ehk ses piltlikus tähenduses („taevalik ilus“) see küll lik-lõpulisena on harilikuks saanud, leidub siiski veel kirjanduses ka line-vormi: taevalise sinfonia (Tall. teat. a. 1912, nr. 191); ka Bergmannil (Keskaeg, 87):

taevalised; „taevalikku“ mitte ära vahetada sõnaga „taevane“ (= taevas, taevas olev): taevane isa; „taevaline“ on substantiivi tähenduses („taevane olevus, taeva elanik“), nagu Wied.

tarvilik — niisama sagedasti esineb ka „tarviline“; Wied. annab normaalvormina „tarviline“, kuna „tarvilik“ klambrites juure lisatud; Hupel'il ainult -line; kirjanduses enne ja nüüd mõlema lõpu poolest suur järjekindlusetus.

tujulik — tähenduses „tujukas“.

tululik — Wied. ka -line ja nii ka kirjanduses.

täielik — Wied. -lik ja -line; kirjakeeles tänapäevani vankumine -lise ja -liku vahel; ärkamise aja kirjanikkude tõis näib „täieline“ sagedam olevat: täieline (Bergmann, Keskaeg 80), täielist (Jakobson, Kolm isamaa kõnet), täieliseks (Weske, Avalik vastus 25); kuid adverbis öeldakse pigemini „täielikult“ (Jakobson, Kolm isamaa kõnet 31); samuti annab Hupeli sõnastik adjektiivina „täielinne“, aga adverbi „täielikult“.

vaenulik — kuid ka -line esineb (vaenulised, Päevaleht a. 1912, nr. 221); Wied. mõlemad.

vaimulik — kirikukeele sõna, erandita lik-lõpulisena.

valelik — esineb kiriku keeles, seepärast vist lik-lõpulisena kodunenud.

vennalik — ka Wied. ainult -lik.

võimalik — Wied. küll ka „võimaline“, kuid veidi teises tähenduses.

õelik — samuti nagu „emalik, isalik, vennalik“.

õnnelik — Wied. ka -line, mida ka kirjanduses ja rahvakeeles leidub.

Neist sõnust on — kui mõned vähe vankuvad, nagu „ihulik, kehalik, kohalik, korralik, rahulik“, veel välja arvata — ainult järgmised kindlasti lik-lõpuliselised: asjalik, avalik, emalik, harilik, häbelik, ilmalik, imelik, isalik, jumalik, järjelikult, kirjalik, lapselik, loomulik, mehelik, naiselik, pääasjalik, pidulik, pühalik, põhjalik, rahvalik, rikkalik, salalik, silmakirjalik, südamlilik, taevalik, vaimulik, valelik, vennalik, võimalik, õelik, õnnelik“.

Tähtis on tähele panna, et need sõnad erandita kõik laadilises tähenduses on, s. o. omadust tähendavad (-lik qualitatiss); nii ei tähenda „vennalik armastus“ harilikult mitte ainult kellegi määratud venna armastust, vaid üleüldse vennataolist, vennale omast. Selle tõttu näib -lik niisugusel korral üleüldse „-taolise“ tähenduse omandanud, nii et „emalik, isalik, vennalik, orjalik“ eeskujul ka öeldakse „pojalik (pojataoline, pojale omane), tütrelik, plikalik (plika-

taolik), mammalik (Wilde, Lunastus) poesellilik (Tuglas, Noor-Eesti III., 136), talupojalik (talupojataline), rüütlik, inglilik, isandalik“ (Mändmets, Isa talus 38).

Kui lik-lõppu põhjusemõtteliselt ses tähenduses („taoline“) tarvitada, siis kasvab niisuguste lik-sõnade nimekiri lõpmata, kus -lik vokaal-tüve külge liitub. Siiski kas ei võiks mitte hakata ütleva „rüütellik, ingellik“? Igatahes oleks kindlasti parem „talupoeglik“, sest siis liituks -lik reeglipäraselt konsonant-tüvi külge.

-lik ja -line kahtlane.

Nagu eelmisest nimekirjast juba näha, on mitmed adjektiivid oma lõpu poolest kahtlased, vankuvad; et nad mõlemad esinevad, siis ei ole keeletunne kummagi kohta kindlat seisukohta võinud võtta; mõlemad tunduvad võimalikuina. Seepärast on ka lõpuline valik märksa raske otsustada.

Seame siin kohe põhjusemõtte üles, et suurt viga ei tee, kui mõned sõnad (sest neid ei ole palju, vahest paar-kümmend) oma lõppude poolest, vähemalt esialgu, ebamääraseks jäävad, nii et mõlemad lõpud on lubatud. Seda tuleb ka näit. nii vanas haritud keeles ette kui Inglis keeles, kus tähenduslikku vahet tegemata öeldakse *theologic* ja *theological*, *prophetic* ja *prophetical*, *pedagogic* ja *pedagogical*.

Kõrvale jättes sõnu, mil praeguse kirjakeele järele -lik üleüldisem, nagu „kahjulik, kasulik, korralik, murelik, rahulik, rõõmulik“, vahest on igatahes kahtlased: „armulik, aulik“; vahest ka „ihulik, kehalik, kohalik, puudulik, tululik, vaenulik“, sest neid tarvitatakse ka ilma mingi tähendusliku vaheta ka line-lõpulistena: armuline, auline, ihuline, kehaline, kohaline, tululine, vaenuline“. Tähenduses „armuline (herra, proua jne.)“ peaks see sõna küll line-lõpulisena püsima.

Iseäranis vankuvad on kolm sõna: „iseäralik“, „tarvilik“ ja „täielik“; neid tarvitatakse täitsa läbisegi kord lik- kord line-lõpulistena ja seda sama autori tekstis. Igaüks võib seda konstateerida. Mul ei ole siin mitte võimalust mingisugust otsustavat ettepanekut teha. Jäägu küsimus esialgu keelepruugi otsustada. Tähdandan ainult selle pääle, et kui „täieline, tarviline“, siis ka peab olema „täielisus, tarvilisus“, mitte „täielikkus, tarvilikkus“, mis -lik-vormi oletavad (kui ei taheta sellest järjekindlusest kinni hoida.) Vorm „iseäralisus“ näib küll

adjektiivivi „iseäraline“ poolt kõnelevat, millest ta quasi tuletatud.

Samuti oletavad muudest sõnadest line-adjektiivid ka lisus-lõpuliselt abstraktume: „armulus, puudulus“, vaenulus“. Igatahes näib „puudulikkus“ juba natuke sisse juurdunud, nii et see omalt poolt „puudulikkus“ toetab.

Muud adjektiivid, kus -lik kahtlane: aatelik, ainelik, ajaloolik, eeskujulik, elulik, iseloomulik, kombelik, kohalik, loomusunnilik, lustilik, luulelik, muinasjutulik, narrilik, tõenäolik, unenäolik, olulik, plaanilik, pääsajalik, põhjusemõttelik, sihilik, sugulik, tavalik, tundelik, tõelik, uudishimulik, vormilik, õhulik, üksikasjalik jne.

Neist on mitmel -line lõpp kaugelt harilikum: aateline, aineline, ajalooline, eluline, kombeline, loomusunniline (kui mitte „loomusundlik“), oluline; ka „tundeline“ on viimasel ajal sagedam kui „tundelik“.

Kindlasti „tavaline“, mitte „tavalik“.

Samuti ütleksin pigemini ka eeskujuline, kohaline, lõpuline, plaaniline, põhjusemõtteline, sihiline, suguline, uudishimuline, vormiline, üksikasjaline, õhuline („õhulised kõrgused“).

muinasjutulik laseb vahest end sellega kaitseda, et siin -lik=taoline; kuid sest hoolimata võiks ka „muinasjutuline“ olla.

„lustilik“ nagu „murelik“; kuid esineb sagedasti ka „lustiline“; igatahes ühendatud sõnades ainult -line: kiidulustiline (Wilde, Lunastus 129).

Samuti jätan otsustamata sõnast „luule“ moodustatava adjektiivivi: soovitan peaaegu enam „luuleline“, kui vahest mitte „luulelik“ kõlaliselt parem ei ole; Wiedemanni sõnaraamatus leiduvad mõlemad.

Õigem on kahtlemata „tõenäoline“; järjekult ka „unenäoline“, kui mitte „unenäolik“ tähenduses „unenäotaoline“.

Ka „tõeliku“ asemel võiks pigemini tõeline olla: tõeline elu; siin muidugi ka „tõelisuus“.

Üleüldse aga, päale nende kindlate ja kahtlaste -lik-sõnade kõigis muis juhtumisis reeglipäraselt -line: aimeline (mõtlemine), ajaline (ulatavus), keeleline (küsimus), muusikaline (anne), äriline (osavus, ettevõte), ruumiline, palavikuline („palavikuliku“ oleks kõlaliselt päris veider), rahaline (vääratus), massiline (liikumine), mõtteline (sõna), murdeline (vorm), riideline (toredus), vormiline (külj) jne.

Samuti ka mõned adjektiividest tuletatud: laialine, pikaline, suureline.

line-lõpulised on vastuvaidlemata ka niisugused sõnad kui isamaaline, ülemaaline, kodumaaline, alaline (kui mitte „alaline“), kõrvaline, rahvusvaheline, omavaheline, hädaline, mässuline, tormiline, kortsuline, andeline (= anderikas), väevaline, varjuline (koht), mis viimased algupäraselt I liigi sõnadena (-line copiae) peavad line-lõpulised olema.

Kokkuliidetud adjektiivid.

Meil on niisugune sõna olemas kui „üleüldis-inimlik“, mis kahest sõnast koos („üleüldine“ ja „inimene“); et siin -line ühenduses -lis-iks lüheneb, on nähtavasti Soome eeskujuga seletatav. (Huvitav oleks kätte saada, millal ja kelle poolt sarnane sõnaühendus esimest korda meil hakkas esinema.) See on väga hääks kiita ja seepärast selle eeskujul olgu järjekindlasti: lüürilis-eepline, dramaatilis-lüüriline, muusikalis-kirjanduslik, praktilis-utilitaarne, füüsilis-matemaatiline, matemaatilis-keemiline, kultuurilis-rahvuslik, individuaalis-tüüpiline, sotsiaalis-eetiline, kui mitte aalne-sõnadest Saksa eeskujul „sotsiaal-eetiline, individuaal-esteetiline“; mitte siis „intellektuaalne-esteetiline protsess“ (nagu „Postim.“ a. 1913, nr. 152, 2. 1), vaid „intellektuaal(is)-esteetiline“. Samuti vahest ka iivne-sõnadest: „passiiv-erapooletu, aktiiv-revolutsiooniline“ pigemini kui „passiivis-erapooletu, aktiivis-revolutsiooniline“.

lik-sõnad selle vastu nominatiivvormis: riiklik-sotsiaalne, kannatlik-tõsine, õpetlik-moraliseeriv, teaduslik-ilukirjanduslik, anarhistlik-individaalne.

„Kas viimati mitte liig palju lik-sõnu ei tule?“

Seda ei jäta mõned vist mitte teatava hirmuga küsimata, nähes nii paljudele sõnadele ja nii mitmele sõnaliigile -likku soovitatavat. Tõepoolest, kui kõik deverbaalsed -lik, nagu „ekslik, heitlik, kannatlik, mõistlik, muutlik, surelik, ettevõtlik, ettevaatlik“, ja samuti ka uuemad kokkupandud, nagu „vabatahtlik, seaduseandlik, iseteadlik“, edasi -lik konsonant-tüvede järel: „ametlik, kiriklik, ühiskondlik, kirglik, kuninglik, riiklik, talupoeglik“; aga ka „rahvuslik, teaduslik“ jne., samuti ka võõrakeelsis sõnusus „demokraatlik,

sotsialistlik, autoriteetlik, dilettantlik“ jne., ning viimati ka veel poolessajas „kivinenud“ vokaal-tüvelises adjektiivis: „asjalik, õnnelik, emalik, vennalik, imelik, vaimulik, pühalik, pidulik, avalik, ilmalik“ jne — kas seda viimati mitte liiga ei ole? Kas see ei tee seda moodi meie keelt liig -likuliseks, liig k-liseks? Kas ei saada ta seega keelt eufoonia poolest hädaohtu, kuna just selle poolest viimasel ajal teda püütakse parandada? Neid kartlikka võime rahustada, vastates, et nende kartused ilmaaegsed on: kõik kokku võetuna suhtub (относится) lik-sõnade hulk line-sõnade kohta nagu üks nelja kohta, see tähendab, line-sõnu on meie keeles 4 korda rohkem kui lik-sõnu. Järjekult on -line hädaoht kaugelt suurem kui -liku. Päälegi on veel palju ne-sõnu olemas (mehine, vanameelne, uueaegne, reaalne, aktiivne), mis ne-lõppude ja oma käändevormides s-hääliku arvu suurendavad. Viimasele annavad omalt poolt palju lisa veel kõik rohkearvulised us-sõnad oma käändelõppudega (vastuse, kannatusest, varestest, mitmekesisuses), nii et lõpuliselt s-hääliku homofoonia (samakõnalisuse) hädaoht palju suurem ja tõelisem on kui k-hääliku. Seepärast ei tarvitse -liku rohkuse pärast vähematki muret tunda, vastupidi, on -line kaugel omasem seks kartuseks asja andma. Täheandame ka selle pääle, et mitmetes sõnades -lik ilusamana tundub ja konsonant-tüve külge liitudes teeb ta sõna lühemaks ja energilisemaks; nii meeldib meile „vabatahtlik, seaduseandlik, idealistlik, aristokraatlik, autoriteetlik, dilettantlik“ enam kui „vabatahtline, seaduseandline, idealistiline, autoriteetiline, aristokraatiline (aristokraadiline), dilettantiline (dilettandiline)“.

VIII. Täenduslik vahe -line ja -lik lõppudel.

Ütleme kohe alguses, et siin oma uurimuses päätükin jöuame, mille päälkiri juba mitmele õige paradoksaalselt kõlab. Täenduslik vahe -lik ja -line vahel — ons see võimalik? Kas see midagi kunstlikku ja tehtut ei ole? Ja kas seda ülepää vaja on? Aga miks siis mitte!

Tõepoolest, kui kord -line ja -lik sama liiki sõnades olemas, miks siis mitte katsuda kummalegi ka tähenduse poolest eri funktsiooni ja varjundit anda? Vaja tähele panna ja järele vaadata, kas mitte praegune keel juba teatavat, olgugi alles õige ebamäärast kalduvust mingisuguse tähendusliku vahetegemise poole ei avalda. Sellekohaseid tähelepanekuid ja võrdlusi tehes näib mulle, et praegune

keel tõepoolest mingisuguseid sihtjooni, olgugi ebamääraseid ja hämaraid, selleks vahetegemiseks pakub. Nimelt on mingit iseteadmata püüdu märgata — vähemalt keele kirjakeelses elemendis — liigilises ja kuuluvuslikus tähenduses üleüldiselt -line tarvitada, kuna laadilises, omaduslikus tähenduses pigemini -lik võib esineda. Valgustame seda mõne tüübilise näitusega. Eks ole, laadilises tähenduses öeldakse harilikult „naisterahvalik“: naisterahvalik iseloom, ilu, kavalus, s. o. naisterahva taoline, naisterahvale omane iseloom, ilu jne. Samuti esineb ka sõna „rahvalik“ järjekindlasti lik-lõpulisena laadilises mõttes: rahvataoline, rahvale kohane, omane, rahvapärane; „rahvalik ettelugemine“. Kuid kui samu sõnu puhtasti liigilises, kuuluvuslikus mõttes tarvitatakse, siis antakse neile kergesti line-lõpp. Nii loeme Wildel (Lunastus 100): „naisterahvalisi tutvusi“, s. o. mitte naisterahvataolisi, naisterahva-omadustega tutvusi, vaid lihtsalt naisterahvaste tutvusi, tutvusi naisterahvastega. Samuti ütleksin liigilises tähenduses „Veneriik oma rahvalise rohkuse (s. o. rahva rohkuse) poolest on Europas esimesel kohal“.

Et seesugune vahetegemise kalduvus keeles tundub olevat, seda näitavad mitmed sõnad.

Ühelt poolt tarvitatakse uueal ajal liigilistes adjektiivides, mille arv alatasa kasvamas, ikka enam ja enam line-lõppu: ideeline (väärtus, s. o. väärtus idee poolest, idee kohta käiv väärtus), aimeline (sisu), aineline (varandus), katseline (psücholoogia), kutseline (haridus), hingeline (võime), arvuline (üleolek, s. o. üleolek arvu poolest), õhulised (kõrgused), kuulmeline (muljend), kõlaline (inetus), keeleline (küsimus), tõlkeline (lahkumine), rahaline (seisukord), rõhulised (iseärsused), kehaline (iludus), revolutsiooniline (liikumine), äriline (ettevõtte), ruumiline (suurus) ja ülemal tsiteeritud Wilde sõnad: riideline (kate), kasvuline (kaunidus), kukrukasulises kasarmulaadis (Lunastus 96); -lik on sarnasis sõnus äärmiselt haruldane.

Teiselt poolt jälle öeldakse kaunis suure järjekindlusega laadilises, omaduslikus tähenduses: pühalik (tunne), pidulik (tuju), taevalik (ilu), vennalik (arm, s. o. vennataoline, vennale omane arm), mehelik (ülesastumine), neiulik (ilu); suu ümber iseteadlik - kannatajalik võru (Wilde, Lunastus 66), lapselik (küsimus). Ja üleüldse -lik võib peaaegu -taolise, -pärase aset täita: rahvalik — rahvapärane, elajalik — elajataoline.

Seda kalduvust lik-lõppu -taolise tähenduses tarvitada edendavad ühelt poolt „kivinenud“ lik-sõnad (vaimulik, emalik, sõbralik, isalik jne.), kus -lik ka omadust tähendab, ja teiselt poolt deverbaalsed lik-adjektiivid, mis ka laadilised on oma tähenduse poolest (kannatlik, mõistlik, muutlik, õpetlik).

Nagu ülemal seletatud, oli kiriku- ja vanemal kirja-keelel laadilisi adjektiive vaja ja sääll hakati seks otstarbeks mingil põhjusel -likku tarvitama. Sellest saigi -lik pika-päale Eesti keelt kõnelejate teadvuses laadilise tähenduse. Uuema aja stiilis hakati enam liigilisi adjektiive tarvitama ja seks võeti eestkätt line-lõpp.

See vahetegemine on muidugi hämar ja tume inimeste teadvuses, kuid ta on siiski olemas ning avaldab oma mõju. Ta aitab mõndagi nähtust praeguses lik-line-korralageduses seletada. Nii seletab ta vahest seda, et vormiline, derivatsiooniline (tuletuslik) analoogia on tähendusliku analoogia läbi tükati segatud, see tähendab, et sääll, kus oleks konsonant-tüve analoogial pidanud -lik olema, hakati -line ütleva, sest et see tähenduse poolest liigiline oli, näit. seltskondline, seaduseandline, ametlised (ringkonnad), kõhutahtlusest küljest (Wilde, Lunastus 62). Samuti seletub selle läbi vist ka kalduvus -usliku asemel -uslist tarvitada: kirjandusline (vool), sest see = kirjandusevool; samal põhjusel vist ka „seaduseandline“ *pro* „seaduseandlik“.

Olgu see vahe kuidas tahes tekkinud, ta näib kord olevat olemas ja seega tõuseb küsimus, kas ei peaks hakkama teda päris teadlikult ja põhjusmõtteliselt kultiveerima ja utiliseerima. Nii võiks hakata vahesid tegema, päale ülemal näitusena esile toodud paari sõna, veel näit. järgmistes sõnades: laadilises mõttes: „ta esinemine oli liig talupojalik“, ehk veel parem „talupoeglik (= talupojataline)“; kuid liigilises tähenduses: „oma talupojalise (kui mitte-„talupoegse“) rahvastiku (Bevölkerung, народонаселение) poolest ei või seda maad mitte harituks pidada“; „ta avaldas linnalikkku (linnaelanikule omast) viisakust; aga: oma kõrgeist linnalisest (s. o. linna-)kultuurast hoolimata näib praegune Saksamaa siiski värske ja elujõuline küllalt olevat; ta oli täis elajalikkku toorust; — oma elajalise instinktiga leidis hobune ise tee üles;“ „ta advokaadiline tegevus; temas on midagi advokaatlikku; — „ta aumeheline (= aumehe) kohus nõudis seda; ta ei ole sugugi mitte aumehelik (aumehetaline); — ta võttis endale õige ametliku tooni; ta esises liig ametlikuna;

ta ametiline tublidus oli lugupeetud; — ta on väga sõjalik (sõjakas); sõjaline tegevus on lõppenud; sõjalised ettevalmistused; — ta iseloom on orjalik; mulle ei meeldi ta orjalik (orjataoline) alandus; ta orjalised (= orja) kohused ei olnud just rasked (sellest kõneldes, kes tõesti ori oli); — taevalik ilu; ta heljus taevalistes kõrgustes; — pörgulik (kisa, kuritegu, koledus, kurjus); pörgulised (= pörgu) väed näisid talle abiks olevat; — kirjalik (palve, kutse); naisterahvas seisis üsna hauasamba kirjalise poole ligilähedal (Olevik a. 1892. nr. 33, veerg 2064); — loomalik rumalus; loomaline (animaalne) magnetism; — ta ei püsi oma poleemikas asjalikuna; see on asjaline oluvus; — selle teose luuleline (= luule) väärtus; luulelik vaikus (s. o. luuletunnet äratav vaikus); — ta läheb vaielustes kergesti isiklikuks; ta isiklikult seda ei usu; see on liig isiklik küsimus; aga: see on isikuline (= isiku) küsimus; isikuline (= isikute) väljavalik.

Isegi võõrakeelsis sõnus võiks seda vahet tarbekorral teha: filosoofiline (= filosoofiat käsitlev) kirjandus; temas oli midagi filosoof(i)likku; — esteetiline ilmavaade (s. o. ilmavaade, mis esteetikas põhjeneb, esteetika endale juhtnööriks võtab); esteetilised kalduvused¹⁾; — ei ole esteet(i)lik seda moodi süüa.

See vahetegemine aga ei ole igakord mitte nii lihtne ja kerge asi; on sagedasti raske paljast liiki ja kuuluvust tähendavaid adjektiivide omadust (laadi, olekut) tähendavist lahus hoida. Juba sellega, et ühe olevuse ehk asja liik (kuuluvus) ära määratakse, on talle enamasti ka teatud laad ja olek omistatud (juure antud); mis „pörguline“ (pörgust) on, see on loomulikult ka „pörgulik“ (pörgutaoline). Teiseks on asi nii, et ühed adjektiivid juba oma loomu tõttu enam liigilises tähenduses esinevad (ideeline, keeleline, tõkeline, rahaline, abieluline jne.) teised jälle on pääasjalikult laadilise tähenduse omandanud (esteetiline, traagiline, koomiline, sentsatsiooniline jne.).

Seepärast on mõistlik niisugustel kordadel — ja ka üleüldse — võimalikult vormilise küljest kinni pidada, s. o. seda vormi tarvitada, milles sõna harilikult esineb, olgu -line või -lik.

1) „kultuuriline võitlus (võitlus kultuurade vahel) ei ole mitte alati küllalt kultuuralik (kultuurakohane);“ „see dramaatiline teos ei ole küllalt draamatilik“.

IX. -likkus, -lisus, -lus, -lus.

lik-line küsimusega ühenduses vaja ka neist adjektiividest tuletatavate abstraktide nimisõnade küsimust käsitleda, sest et see uusi segadusi ja vastuvaidlusi paljastab ja kogu nähtuse veelgi keerulisemaks teeb.

Selgus nõuab, et küsimust natuke ajalooliselt esitatakse.

Meie rahvakeelel on vähe kalduvust abstrakte, mõttelisi substantiive moodustada; tarbe ja vajaduse puutel pidi see võimegi atrofeeruma. Meie ehtsas rahvakeeles on tõepoolest vähe sellekohaseid sõnu, nagu seda ka vanem kirja-keel tunnistab, mis rahvakeelt mitmes tükis paremini tähele pani kui praegune. Iseäranis ei moodustatud üle kolme silbi pikemaid abstrakte us-lõpulisel nimisõnu (vahelt välj langenud häälikud ühes loetuina); pääasjalikult ainult kahe- ja ühesilbilised andsid substantiive (vaene — vaesus), kaval — kavalus, rikas — rikkus, kade — kadedus, tark — tarkus), kolmesilbilistest ainult tu-sõnad (õnnetu — õnnetus). Pikematest sõnadest ei esine iialgi abstraktume; nii ei moodustatud rahvakeeles sõnadest „sõbralik, häbemata, mureline, vesine, kentsakas“ vastavaid mõttelisi substantiive, vaid väljendati need ained „olek“ sõna ehk mingi muu sõna abil: „sõbralik olek, sõbralikud kombed, häbemata olek, asi, tegu, mureline olek, elu, nägu, vesine maik, kentsakas nägu, asi“ jne. Nii võite vanemast kiriku- ja piiblikeelest pikemaid kui kolmesilbilisi us-sõnu tulega otsida; sõnu, nagu nüüdne keel on tootnud, „sõbralikkus, häbematus, vesisus, kentsakus“, ei leia säält ühtegi.

Rahvusliku ärkamis-aja keel selle poolest palju kaugemale ei julenud minna. Ainult niipalju nõudsid tolleaegiste haritud mõistete vajadused, et mõnest -ta ja ka -kas sõnast abstraktumid loodi nagu „suremataus, süütaus, viisakus“ jne. Muidu aga põigati substantiividest kõrvale ja asendati nad „olek“ abil: sõbralik olek; „sõbralikkus, alandlikkus, kannatlikkus“ olid siis hoopis tundmata; iialgi ei tulnud kellelegi meele neid moodustada. Ainsad kaks lik-sõna, millest äärmine vajadus sundis mingisuguse substantiivi looma, oli „võimalik“ ja „iseäralik“ („iseäraline“). Kuid — väga tähelepanav fakt — ei öeldud mitte „võimalikkus“ ega „iseäralikkus“ või „iseäralisus“, nagu see oleks loogiline olnud ja nagu see nüüdsel ajal oleks tingimata moodustatud, vaid „võimalus“ ja „iseäraldus“;

sest nende keeletundele oleks -likkus midagi võimatumat, ebaeestipäras, kunstlikku.¹⁾

Ja nii kestis seda peaaegu aastasaja lõpuni. Alles 20-nda aastasajaga hakkavad ka kolmesilbilistest pikemad adjektiivid kirjanduses ja iseäranis ajakirjanduses ilmuma: seaduslikkus, rahvuslikkus, kiriklikkus, sunduslikkus, teaduslikkus, isiklikkus, uuemal ajal koguni „kultuurialikkus, saatuslikkus, vastuvõtlikkus, teadlikkus“ jne. Täpikäsitsemise ja intellektuaalsema stiili nõuded olid nad vajaliseks teinud. Keeleajalooliselt oleks huvitav nende esimeste pääsukeste ilmumise koht ja datum välja uurida.

-likkus on silmanähtavasti lik-sõnust saadud. Tõepoolest, oli ju olemas „seaduslik, teaduslik, rahvuslik, sunduslik, isiklik, kiriklik“ jne.; line-lõpulised liigilised adjektiivid, nagu mulle näib, ei olnud 20-nda aastasaja lävel veel mitte nii väga maad võtnud. Varsti aga, kui -line oli ülivõimu enda kätte saanud, oli -likkus juba abstraktumi lõpuna fikseerunud ja teda tarvitati vahet tegemata nii -lik kui -line sõnadest tuletades; iga -lise asemele võis ju -liku oletada; -likkus tuli moodi.

Kuid kui kord rahva- ja vanema kirjakeele traditsioonist üle astuti, kui kord endale lubati kolmesilbilistest pikemaid us-sõnu moodustada, siis oleks ka täitsa lubatud ja loogiline pidanud olema line-sõnust -lisus luua: keeruline — keerulisus, seaduline — seadulisus.

Miks seda ei ole tehtud? Kas vahest temast veel suuremat hirmu tunti kui omal ajal -likkusest?

Nähtavasti -lisus tundus veelgi võõrastavam ja võimatum olevat kui -likkus; veelgi visamini tõrkus seda keeletunne tarvitamast. Siin näib järgmine põhjus olevat: rahvakeeles oli tunne kujunenud, mis ei lubanud, et -us ees lühike kõrvale hõluga silp oleks.²⁾ Ja päälegi tegi -likkus -lisuse tarbetumaks: et iga -lik asemel võis vahettegemata -lik ütelda, siis käis -likkus seega ka iga -line kohta, mille -lik-paralleelvormi ta oletas. On arvata, et see -likkus, mis ka line-sõnade kohta käib, omalt poolt ka lik-line-segadust aitab edendada ja alal hoida.

Et -lisuse vastu tõepoolest mingi instinktiivne vastumeelsus valitseb (sest et -li-rõhuline lühike silp), paistab ka

1) Sõna „võimalus“, mis sel kujul nii sissejuurdunud, maksaks nüüd vaevalt enam „võimalikkuseks“ muuta, nagu see näit. „Eesti kulturas I“ tehtud (lk. 18).

2) Koguni lühise päärõhulise järel ei olnud -us'il hää olla; seepärast hakatigi vormide „vanus, kenus, emus“ asemele „vanadus, kenadus, emadus“ ütlema.

sellest, et teda igapidi katsuti lühendada; -lusus asemel võeti tarbekorral -lus, kus rõhk -us pääl: riiklus, rahvuslus, ühetaolus, üheõiguslus, komblus, kurbloolus, paendlus, intelligentlus, algupäralus. Ühes sõnas annab -line koguni -ldus: iseäraline — iseäraldus.

Peab tähendama, et seesugused -lus-sünnitused õige naiivselt mõjuvad ja meis nagu mingit protestivaimu lasevad tekkida. On ju veider mõelda: -line annab -lus!¹⁾

Uuemal ajal, nimelt viimasil aastail, on seda naiivsust katsutud veidi parandada. Kuid hirm -lususest oli siiski nii suur, et mitte otsekohe -lusus ei öelnud, vaid: -lusus: iseäraldus, algupäralsus, rutulus, vaenulus, ühetaolus (Postim. a. 1913, nr. 169). Kas need vormid niisugustena on vastuvõetavad või mitte, on teine küsimus. On isikuid, kes nad hukka mõistavad. Igatahes on seegi imelik uus, kunstlik lõpp, mis uuem keel on loonud.

Selge on, et niisugune segane seisukord ei tohi enam kauemini edasi kesta. Seesugune segituletus on midagi naiivist ja primitiivist. Lihtne terve mõistus nõuab, et siingi mingisugune järjekindlus ja loogika valitseksid: -line, mis oma funktsiooni ja tähenduse poolest -likust mitmeti teist laadi on, ei võiks -likuga samalõpuliselt abstraktume anda; igatahes peaks esimese liigi -lisest (-line adhaerentiae) -lusus olema: kahemõtteline — kahemõttelisus, mitmenaiseline — mitmenaiselisus (mitte „kahemõttelikkus, mitmenaiselikkus“ ega „mitmenaislus“.²⁾) Ka -lusus ei oleks soovitatav, juba seepärast, et ta ei ole igast sõnast võimalik: „neitsilus, tõelus, kahemõttelus“ ei ütleks vist keegi; siis on sääal ainuke võimalus -lusus: tõelisus, neitsilus jne.

Ja miks ülepää seda -lusust karta? Kas siis „rutulus, dramaatilisus, keerulisus, tõelisus“ tõesti nii võimatumalt kõlavad? Võib ju nendega samuti ära harjuda kui -likkusegagi. Tõsi küll, -lusus iseendast kõige ilusamini just ei kõla; ta on liig pikk, veniv, raskepärane, täis s-häälikute sisinat. Kuid mis teha? Peab sellega leppima. Ei ole muud väljapääsuteed. Või siis peaks seks hoopis uue lõpu välja mõtlema. Soome keel, mille sõnade pikkust ja venivust meie inimesed ikka naeravad, on selle poolest osalt paremas seisukorras: sääal on abstraktumid lühemad

1) Ka H. Põld tähendab selle ebaloogika pääle oma kirjutuses „Eesti keele uute sõnade sünnitamisest“ (Eesti Kirjand. a. 1910, lk. 410—412) ja nõuab -lusust.

2) Seepärast tuleks hukka mõista ja hüljata seesugune vorm kui „üheõiguslikkus“ (Postimees, a. 1913, nr. 169, l. 2.).

ja kõlavamad selle tõttu, et, nagu tähendatud, esimese liigi kokkupandud adjektiividel -llinen asemel -nen on ja seega -llisuus asemel lühem -suus: monivärinen (mitmevärviline) — monivärisuus (mitmevärvilisus), vähäuskoinen (nõrgausuline) — vähäuskoisuus (nõrgausulisus).

Või tahetakse ikkagi selles anomaalias püsida, seda koguni seaduseks tunnistades, nimelt et nii hästi -line kui -lik vahet tegemata oma abstraktumites -likkus annaks, vähemalt liigilistes ja iseäranis laadilistes sõnades? Vaja, et kirjanikud oma edespärase praktilise tarvitusega selle kohta kindla otsuse annaksid.

Üleüldse on abstraktide substantiivide küsimus üks okkalisematest Eesti õigekeelsuses nii tuletuslikus kui kõlalises suhtes; see on Eesti keele üks haigeist kohtadest. Me oleme seda siin kergelt riivanud; kuid see tarvitseks põhjalikumat ja enam dokumenteeritud uurimust, mis me edespäri mõtleme teha.

„See kõik on liig keeruline!“

Mõned ei jäta vist mitte mõtlemata: „See on liig keeruline. Liig palju reeglid! Neid kõiki on raske meelles pidada. Kas ei võiks seda lihtsamaks teha?“ Me vastame: „Ei ole midagi parata. Keel on kord nii. Kui tahetakse mõlemad lõpud alal hoida, kui ei taheta Anso-mardi ettepanekut vastu võtta ja läbi viia, mille järele liigilised ja laadilised adjektiivid peaksid erandita lik-lõpulisel olema, vaid kui soovitakse ka traditsiooni ja keele praegusi harjumusi silmas pidada, siis peab nende siin antud reeglitega leppima, nii raskeina ja keerulisina kui nad esialgu näitavadki“.

X. Lühike kokkuvõte.

Need reeglid ei olegi õigusepoolest nii keerulised ja rasked, kui nad pärast selle pika kirjutuse läbilugemist tunduvad. Nad on kergemad, kui seda arvatagi võib. Et see nii on, paistab sellest lühikesest kokkuvõttest välja, mille siin paari reaga võime kõigist neist reeglitest anda. See kokkuvõte kõlab: **Kirjutage üleüldse ikka -line** (mis reeglipäraselt vokaaltüve külge liitugu), **päale järgmiste juhtumiste, kus -lik on**, -lik on nimelt: 1. tegusõnadest tuletatud adjektiivides (kannatlik, mõistlik, õpetlik, surelik, vabatahtlik, seaduseandlik); 2. konso-

nant-tüvede järele (ametlik, kiriklik, kirglik, mätlik, ühiskondlik, isiklik, inimlik, südamluk; autoriteetlik, demokraatlik, dilettantlik, realistlik); 3. vokaal-tüve küljes mõnes üksikus sõnas, mis seesugusina kivinenud (võimalik, avalik, kohalik, vaimulik, õnnelik jne., millest ülemal nimekiri antud); 4. -lik ka siis, kui see kindlasti millegi taolisust tähendab: kassilik (kassitaoline), kannatajalik (kannatajataoline), orjalik (orjataoline), plikalik (plikataoline), poisikeselik (poisikesetaoline). Viimane (4-as) reegel on mingisuguse ettepanekuna antud, mille kohta alles vaja kindlale otsusele jõuda. Samuti kahtlaseks ja otsustamata jätame, kas -usline või -uslik („kirjandusline“ ja „kirjanduslik“); siiski soovitame viimast („kirjanduslik“).

Kui see ikkagi raske ja keeruline tundub mõne meelest olevat, siis on see selle läbi, et see kuiva reeglina mõistuse abil tuleb meeles pidada. Nii pea aga kui see meile instinktiks kujuneb, nii et me nende reeglite järgi täitsa iseteadmata ja mõtlemata käime, siis ei ole seda raskust vähematki enam tunda. See instinktiivne tunne võib ainult harjumise teel kujuneda, siis kui meie neid lõppusid siin ülesseatud reeglite järele tarvitatuina sagedasti ja igal pool näeme. Esialgu aga vaja -liku ja -lise õigeaks tarvitamiseks mõistuse teadlik tegevus appi võtta, kunni harjumus tuleb.

Lõpuks leiame tarvilikuks veel seda toonitada, et siin antud reeglid lik- ja line-lõppude tarvitamise kohta midagi kunstlikku ega meelevaldist ei ole, vaid on keele enda nähtustest saadud ja abstraheeritud. Kui nad küsimust kõigis ta peenustes veel ära ei otsusta ega kõiki detaile ei fikseeri, siis aitavad nad meid vahest ometi natukegi seda suurt lik-line-segadust korraldada ja lahendada, millest me praegu kõik kannatame. Ja keele puhtuse ning ilu nimel on tingimata tarviline, et me sest segadusest ükskord ometi lõpuliselt välja saaksime.

Sõnastik.

Alalolevas alfabeedilises sõnastikus avaldame kõik need omadussõnad, mis -lik-line küsimuses käsitleti ja mille lõpud oli vaja kindlaks määrata; neil kõigil on lehekülje number juure pandud, kus neist kõne on. Nende hulgas leidub ka sõnu, mis raamatus mitte ei esine, vaid pärast on täienduseks juure lisatud: neil ei ole muidugi numbrit järel.

Tä h e n d u s e p o o l e s t ü h e s u g u s e d vormid antakse samas reas; õigemaks ja soovitatavamaks peetud vormid on esimesel kohal; ebasoovitatavate ja vigadeks peetud vormid on klambrites.

Tä h e n d u s e p o o l e s t e r i l i s e d, l a h k u m i n e v a d vormid antakse iseseisvates ridades näit. (,kunstlik' — ,kunstiline'; ,ametlik' — ,ametiline'); selgituseks on siis vahel ka tähenduse iseloom klambrites juure lisatud, nimelt: „(laad.)“, s. o. ,laadiline', omadust tähendav; „(liig.)“, s. o. liiki, kategooriat tähendav. Kahtlaste vormide järel on (?).

Lõppeks olgu tähendatud, et see sõnastik kaugeltki veel kõiki -lik-line sõnu ei sisalda ega tahagi sellepolest täieline olla.

A.	
aateline 35	aktiivne, (-vline, -viline) 25.
abieluline	aktiiv-revolutsiooniline 36
absoluutne, absoluut 28	aktuaalne 55
abstrakt, -ktne 28	alabasterlik 15
absurd, (absurdne) 28	alabastrine (= alabastrist)
advokaadiline (liig.) 39	alalhoidlik 14
advokaatlik (laad.) 39	alaline 36
agrameelne, (-meeleline) 9	algupärane, (algupäraline) 9
aimeline 35	allaheitlik 14
aineline 35	ametiline 39
ajalik 30	ametlik 39
ajaline 35	amorf 28
ajalooline, (-lik)	anarhiline
ajaviitlik 14	anarhistlik 23
akadeemiline	anarhistlik-individaalne 36
	anatoomiline

andeline 6, 8
animaalne 25
apostiline
aristokraatlik, -kraatiline 23
armuline, armulik 31
arstiline, arstlik 15
arvuline 38
asjalik (laad.) 30
asjaline (liig.) 40
askeetlik, askeediline 23
astronoomiline 27
auguline (näit. ,kahe-aug.)
auklik 15
aulik, .line 31
aumehelik (laad.) 39
aumeheline (liig.) 39
aupaklik 14
ausameelne, (-meeeline) 9
automaatlik, -maatiline 23
autoriteetlik 23
auvääriline
avalik, (-line) 31.

B.

banaalne 25
barbaarne 26
bioloogiline 27
bisarr 28
brutaalne 25
bürokraatlik, -kraatiline 23.

D.

delikaat, -tne 28.
demokraatlik, -tiline 22
dilettantlik 24
diplomaatlik, -tiline 23
diskreet -tne 28
dramaatiline 23.
dramaatilis-lüüriline 36.

E.

ebapärane (-line) 9
eeskujuline (-lik) 35
eestipärane 9
eeterlik 15
eestiline 27
eklektiline 27
ekvatoriaalne 25
ekslik 14
elajaline (liig.) 39
elajalik (laad.) 31
elegant 24
eluline 35
emalik 31
emaline (= emaga) 31

episoodiline 27
erakondlik, -nnaline 15
erakordne, -korriline
erandlik
eriline
eriseadus(e)line 17
esteetiline 26
etteheitlik 14
ettevaatlik 14
evangeelne, (-liline).

F.

fanaatiline 23
fantastiline 23
fikttiivne 26
filosoofiline 27
fossil (-line) 28
füüsiline 26.
füüsilis-matemaatiline 36.

G.

geograafiline 27
graatsiline 25
graniitne 28
gratsioos, -sne 25
grotesk 28

H.

harilik 31
haruline 6, 8
heasüdameline 10
heatahtlik 14
heitlik 14
hellameelne (-leline) 9
hingeline 38
hisooriline 27
hulgaline
humaan 28, 29
häbelik 14, 3
häbivääriline 8
hädaline.

I.

ideaalne 25
idealistik 23
ideeline 38
idootlik 15
idülliline, (idüllik), idülline 27
ihuline
ilmalik 31 (aga : ilusailmaline päev)
imelik, -line 31
immuun 28
individuaal-esteetiline 36
individuaal-tüübiline 36
individuaalne

inert [-rdi] 29
 inglilik 34, (ingellik ?)
 inimeseline
 inimlik 15
 instinktiivne 25, instinktiline 27
 intellektuaalne 25
 intellektuaal-esteetiline 36
 intelligent [-ndi], -tlik 27
 intiim, -mne 28, 29
 isalik 31
 isamaaline 36
 iselaane, -diline
 iseloomuline, (-lik 35)
 iseäraline 7, 31 -lik 31.
 isiklik 40
 isikuline 40.

J.

juhuline, juhuslik
 jumalik 31
 järelemõtlik
 järjelikult 31

K.

kaasteadlik
 kaastundlik
 kaeblik 14
 kahekeelne 9
 kaheklassiline 8
 kahemõtteline
 kahetähendus(e)line 17
 kahevaatus(e)line 10, 17
 kahjulik, (-line) 31
 kannatajalik (laad.) 38
 kannatlik 14
 kannatlik-tõsine
 karakterlik 16
 kartlik 14
 kasarmuline 38
 kasulik, (-line) 31
 kasvuline 5, 38
 katkeline 38
 katseline
 kausaalne 25
 keeleline 5
 keeleteaduslik, -line, keeleteadeline¹⁾
 keemiline 27
 keeruline
 kehaline 38, (kehalik ?)
 keiserlik 15
 kergeusklik

kirglik 16
 kiriklik 15
 kirikuline 4
 kirjalik 31
 kirjaline 40
 klassikaline
 klassiline 5
 klassiteadlik 15
 klerikaalne 25
 kodanlik, -line 15
 kodumaaline 36
 kohaline, -lik 35
 kokett 29
 kolmemastiline
 kolmerublaline 6
 kolmesilbiline 6
 kombeline 35
 konarlik 15
 konkreet 29
 kopikaline 4
 korralik, -line 31
 korrapärane 10
 korrekt 29
 korstnaline 6
 kortsuline 36
 krahvlik
 kramplik 16
 kriitiline 23
 kristlik
 kukrukasuline 38
 kultuuriline 27
 kultuuriline 7
 kultuurilis-rahvuslik 36
 kuninglik 15
 kunstiline 5, 16
 kunstlik 6, 16
 kurblik 15
 kursoorne 26
 kutseline 5
 kuulmeline 38
 kuumavereline 10
 kõlaline 38
 kõlblik, -line 14
 kõlvuline
 kõrgeandeline 8
 kõrgevärtus(e)line 17
 kõrvaline 7
 künklik.

L.

aadiline
 allaline 36
 apseik 31

1) Vahest võiks kokkuliidetud sõnades 'teaduslik' asemel 'teadeline' tarvitada.

lapseline 6, 31
lapsik
legaalne 25
leidlik 14
lihalik 31
liigiline
linnalik (laad.) 39
linnaline (liig.) 39
litteraarne 26
lodevakombeline 8
looduslik, -line 18
lojaalne
loogiline 26
loomalik (laad.) 39
loomaline (liig.) 39
loomuline (ühend. sõn., näit tugeva-
loomuline)
loomulik 32
loomusunniline 35
lustiline, -lik 35
luuleline, -lik 35
lõpuline, -lik 36
lüüriline 27
lüürilis-eepline 36.

M.

maalerlik
madalahimuline
majanduslik-. line 18
majandusteaduslik, -line, majandus-
teadeline
majesteetlik 10
marmorine 16, 26 (= marmorist)
marmorlik 16
masinaline (s. o. masinaga tehtud,
masina kohta käiv)
masinlik (s. o. masinataoline) 6
massiline 35
matemaatiline 26
matemaatilis-keemiline 36
meeleheitlik 14
meeleline
meeleoluline
mehelik 32
meieaegne 9
meisterlik (s. o. meistritaoline, ko-
hane)
meistriline (s. o. meistri-)
meloodiline 27
metalline 26, metalne
metslik
mikroskoobiline 28
mitmekeelne 9
mitmekülgne 9
mitmenaiseline
mitmesilbiline 9.

mitmevärviline
modern 29
moraalne 25
motoorne 26
muinasjutuline, -lik 35
murdeline 35
murelik, -line 32
mustajuukseline 6
muusikaline 7
muusikalis-kirjanduslik, -line 36
muutlik 14
mässuline 36
mätlik
määruslik, -line 18
mõistlik
mõistuslik, -line 18
mõtlik
mõtteline 35
müüdiline, müütiline 28.

N.

naiselik 32
naiseline (= naise oma)
naisterahvalik (laad.) 38
naisterahvaline 5
narriline
neitsilik, -line 32
neiulik, -line 32
nooreline 4
nooruslik
nägelik 14
nägilik
näitlik
närvlik, närviline
nõidlik 14, nõiduslik.

O.

objektiivne 26
okkiline
oluline 35
omapärane
omavaheline
omavoliline
oraatorlik, (s. o. oraatoritaoline)
oratoorne 26
orgaaniline 27
orjalik (orjataoline) 32
orjaline (orja-) 32
otstarbeline
otsuslik, -line 18

P.

paganlik
paganaline 4 (?)
pahatahtlik 14
palavikuline 35

paradiislik
 parlamentlik 16
 parlamentaarne 26
 passiivne 25
 passiiv-erapooletu
 pateetiline 23
 petlik 14
 pidulik 32
 piduline (s. o. pidul olija)
 pieteetlik
 piinlik 15
 pikaline 36
 pikamastiline 16
 pikameelne, (-leline) 9
 pikant [-ndi] 24
 pikasõrmeline 6
 pildiline (= pildiga)
 piltlik 15
 plaaniline, plaanlik (?) 35
 plastiline 27
 plikalik (plikataoline) 33
 plutokraatlik, -tiline 23
 poesellilik 33
 poisikeselik
 poliitiline 26
 praktiline 26
 praktilis-utilitaarne 36
 primitiivne 26
 printslik 16
 printsesslik 16
 progressiivne 26
 psüühiline 27
 punktlik
 puudulik, -line (?)
 pärlmutterlik (s. o. pärlmutritaoline)
 pärlmutrine (s. o. pärlmutrist)
 pääsjalik 32
 põhjalik 32
 põhjuslik, -line 18
 põhjusemõtteline 36
 põrgulik (laad.) 39
 põrguline (liig.) 39
 pühalik 32.

R.

radikaalne 25
 rahaline 5, 35
 rahulik, -line 32
 rahvalik (= populaarne) 32
 rahvaline (rahva-) 36
 rahvapärane 9
 rahvuslik, -line 7, 18
 rahvusvaheline 36
 rannaline 4
 raskevõitlus(e)line 17
 reaalne 25

realistlik 23
 relatiivne 25
 religioos, -sne 25
 revolutsiooniline 27
 riideline 5
 riiklik, riigiline 16
 riiklik-sotsiaalne 36
 rikkalik 32
 romaanlik 16
 ruumiline 35
 rõhuline 38
 rütmiline 27
 rüütlik 34 (rüütellik ?)

S.

saatanlik 16
 saatuslik, -line 18
 salalik 32
 sarviline
 seaduseandlik
 seaduslik, -line 18
 seitsmekopikaline 8
 sektantlik 24
 sellenimeline 8
 seltskondlik, -konnaline
 sensitiivne 26
 sihiline 35
 silmakirjalik 32, -line
 silmapilkne, -pilguline 14
 silmiline 4
 skeptiline 27
 soliid, -dne 29
 sotsiaalne 25
 sotsiaal-eetiline 36
 sotsialistlik 23
 subjektiivne
 suguline, (-lik ?) 35
 sukeline 4
 summaarne 26
 sundlik, 14, sunduslik, -line 18
 surelik 14
 suuline
 suureline 36
 suuremeelne
 suurepärase (-line) 10, (lik) 16
 suusõnaline 4
 sõbralik (aga: vene-,
 saksasõbraline) 32
 sõjalik (s. o. sõjakas) 32
 sõjaline (s. o. sõja-) 32
 sõjalik 40
 sõjamehelik (sõjamehetaoline)
 sõnakuulelik
 südamlük, (südamelik) 32
 sügavamõtteline 10
 sügavtõsine 10

sümboolne 29
sümboolne 23
sümptom(aat)iline 23

T.

taevalik 32
taevaline 39
tagasihoidlik 15
taktiline 27
talupoeglik (talupojataoline) 16
talupojaline (talupoja-)
taoline 9
tarviline, -lik (?) 33
tavaline
teadlik 14
teaduslik, -line, (-seline) 17
teaduslik-ilukirjanduslik 36
teenistuslik, -line
tegelik 14
tehniline 26
teravajooneline 10
testamentlik 16
tontlik
toobiline 16
tormiline 7, 36
triviaalne 25
trotslik
tsüüniline 27
tuhandeline 4
tujulik 33
tululik, -line 33
tundeline 35
tundlik 14
tundmuslik, -line
tähelepanelik 14
tähelepanemise vääriline, (-lik) 9.
täieline, -lik (?) 33
tõeline, -lik 35
tõenäitlik
tõenäoline 35
tõlkeline 38
tõuline 5
tütrelik 34
tüübiline 28, (tüüpiline).

U.

umbusklik
unenäoline, -lik 35
unutlik 14
usklik 14
utilitaarne 26
uudishimuline 35.

V.

vabameelne 9
vabamõtteline 8

vabarnakarvaline 8
vabatahtlik 14
vaenulik, -line 33
vaimulik 33
vaevaline 36
vaimline, -lik 16
vajaduslik, -line 18
vajaline
vakaline 6
valelik 33
valgejuukseline 8
valitsusehimuline 8
valitsuslik, -line 18
varanduslik, -line 7
varglik 15
variseerlik
varjuline 36
vastutuleik 14
vennalik 33
vastuvõtlik 14
viisipärane 10
vormiline 35
väikeannus(e)line
vääriline
vääruslik, -line
võimalik 33
vürstlik.

Ä.

äkiline
äriline 35
ärimehelik (s. o. ärimehe laadi)
ärimeheline (s. o. ärimehe-).

Õ.

õelik 33
õhuline 36
õigeuskline
õigeusuline
õigus(e)teaduslik, -line, õigusteade-
line
õnnelik' (-line) 30
õrnanäoline 9
õrnatundeline
õrnroheline.

Ü.

ühekordne 9
ühevaatus(e)line 10
ühevääriline
üheõigus(e)line 10
ühiseluline
ühiskonnaline
ühiskondlik 15
ühistegelik
üksikaajaline 35
ületüdisinimlik 36.

5 6936

Hind 40 kop.